

İbn Hazm'a Göre Keramet ve Mahiyeti

The Miracles of Saints (Karāmāt) and Its Natures According to İbn Hāzım

Halil İbrahim BULUT

Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İstanbul/Türkiye

Prof. Dr., Istanbul University, Faculty of Theology, İstanbul/Türkiye

hibulut@istanbul.edu.tr | orcid.org/0000-0001-5528-9559 | ror.org/03a5qrr21

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü Article Type

Araştırma Makalesi Research Article

Geliş Tarihi Date Recieved

27 Ocak 2022 27 January 2022

Kabul Tarihi Date Accepted

10 Mayıs 2022 10 May 2022

Yayın Tarihi Date Published

30 Haziran 2022 30 June 2022

İntihal Plagiarism

Bu makale, iTenticate yazılımı ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned with iTenticate software. No plagiarism detected.

Etik Beyan Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Halil İbrahim Bulut).

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Halil İbrahim Bulut).

CC BY-NC-ND 4.0 lisansı ile lisanslanmıştır.

Licensed under CC BY-NC-ND 4.0 license.

Atıf | Cite As

“ Bulut, Halil İbrahim. “İbn Hazm'a Göre Keramet ve Mahiyeti”. *Kader* 20/1 (Haziran 2022), 160-189. <https://doi.org/10.18317/kaderdergi.1063893> ”

Öz

Müslümanlar peygamberlerin varlığını ve mucizelerin vuku bulunduğunu bir iman esası olarak kabul ederler. Salih ya da vefi kimselerden kerametlerin zuhur edip etmeyeceği hususu ise tartışmalıdır. Yüce Allah'ın salih kullarına kalp huzuru, imanda sebat ve bağışlanma müjdesi şeklinde lütufta bulunması tarzındaki manevî kerametın varlığını bütün İslâm âlimleri kabul etmiştir. Ancak ölüleri diriltmek, nesnelere mahiyetini değiştirmek, cansız varlıklar ve hayvanlarla konuşmak, gaybı bilmek, uzak mesafeleri kısa zamanda kat etmek, su üzerinde veya havada yürümek gibi normal şartlarda bir insanın yapamayacağı olağanüstü durumları yapmak tarzındaki kevnî/hissî kerametlerin varlığı ciddi tartışmalara konu olmuştur. Mu'tezilî âlimler başta olmak üzere bazı Sünnî âlimler de kevnî kerametleri reddetmiş, bu tür hadiselerin ancak peygamberler için -Allah'ın izni ve yaratmasıyla- söz konusu olabileceğini ve bunların da mucize diye isimlendirildiklerini savunmuşlardır. Onlar, kevnî kerametın kabul edilmesi durumunda nübüvvet müessesesine ve dolayısıyla mucizenin delil oluşuna halel gelebileceği kaygısı içindedirler. İşte bu görüşü kabul edenlerden birisi de Endülüs'te yetişmiş meşhur Zâhirî âlim İbn Hazm'dır (ö. 456/1064). O, hârikulâde olayların sadece peygamberler için meydana geleceğini iddia etmiş; salih, sâhir ya da fâcir bir kimsenin hârikulâde işler yapabilmesinin mümkün olmadığını savunmuştur. Ona göre cevherlerin yoktan var edilmesi, bir varlığın başka bir varlığa dönüştürülmesi ve bunlara benzer hârikulâde olayları sadece yüce Allah yapabilir ve bunları da ancak peygamberlerini desteklemek için yapar. Şayet bu tür hadiselerin peygamberlerin dışındaki kimselerden de zuhur edebileceği kabul edilirse, bu durumda nübüvvetin en önemli delili olan mucize büyük bir darbe almış olur. Bu sebeple İbn Hazm, prensip olarak hârikulâde olayları sadece peygamberlere tahsis etmiş, onların dışındaki hiçbir kimseden mucizeye denk bir hârikulâdenin zuhur etmesini imkân dâhilinde görmemiştir. Bununla birlikte o, Kur'ân ve hadislerde peygamber olmadıkları bilinen bazı kimselere nispet edilen hârikulâde olayların varlığını kabul etmiş ve bunları söz konusu dönemde yaşayan peygamberin mucizeleri olarak yorumlamıştır. Nitekim Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde de bazı sahâbîlerden hârikulâde olayların zuhur ettiğini kabul eden İbn Hazm, bu tür olayların Hz. Peygamber'in vefatıyla birlikte son bulunduğunu iddia etmiştir. İşte bu makalede genel anlamda kerametın imkânı, mahiyeti ve sınırları konusu ele alınmış; Ehl-i hadise mensup bir âlim olmasına rağmen İbn Hazm'ın mucize-keramet ilişkisi, kerametın imkân ve mahiyetine yönelttiği eleştiriler değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kalam, Mucize, Keramet, Hârikulâde, İbn Hazm, *el-Fasl*.

Abstract

Muslims accept the existence of prophets and the occurrence of miracles as a basis of faith. The issue whether miracles will emerge from the righteous or saints is debatable. All Islamic scholars have accepted the existence of spiritual miracles, such as the grace of Allah to his saintly servants in the form of glad tidings, peace of heart and perseverance in faith. However, the existence of sensible (*hissi*) miracles or extraordinary situations that a person would never be able to do under normal circumstances such as resurrecting the dead, changing the nature of objects, talking with inanimate beings and animals, knowing the events of the unseen, reaching long distances in a short time, walking on water or in the air, etc. has been the subject of serious debate. Most notably Mutazilites as well as some Sunni scholars also rejected saintly miracles and they argued that such events could only occur for prophets -with Allah's permission and creation- and that they were called miracles. They are also concerned that if the extraordinary acts of saints are accepted, the institution of prophecy and therefore the proof of the miracle may be harmed. One of those who accepted this view is the famous Zâhirî scholar İbn Hazm (d. 456/1064), who grew up in Andalusia. He claimed that marvelous events would occur only on the hands of the prophets, and he argued that it cannot be possible for a rightful person, saints or wizard to do extraordinary acts. However, he considered the marvelous events attributed to some people -who were not known to be prophets in the Qur'an and hadiths- as the miracles of the prophet who lived in the period in question. İbn Hazm, who accepted that extraordinary events occurred from some of the *şahâba* (Prophet's companions) during the Prophet's lifetime, claimed that it ended with the death of the Prophet. According to him, those who claim that such events took place after the Prophet Muhammad, are liars, dishonest and deceitful people. In this article, the nature and limits of miracles according to İbn Hazm are discussed, and the role he assigned to miracles despite being a scholar of the *ahl al-hadith* is evaluated.

Keywords: Kalam, Miracle, The Saintly Miracle, Extraordinary Events, İbn Hazm, *al-Fasl*.

Giriş

Genel olarak hârikulâde olayların özel olarak da mûcize ve kerametın imkânı konusu, din ile bilim arasındaki önemli tartışma konularından biridir. Tabiat kanunlarının zorunlu ve değişmez olduğunu ileri süren felsefi doktrinler, madde ötesi alanı kabul etmediklerinden yaratıcı bir kudretin varlığını ve âleme müdahale edebileceğini mümkün görmezler. Ancak fizik ötesi bir alanın olduğunu kabul edenler, peygamberlik müessesesini, vahyi, mûcize ve bir kısım hârikulâde olayların varlığını onaylarlar. İslâm düşüncesi tarihine bakıldığında peygamberlerin varlığı ve mûcizelerin vuku bulduğu bir iman esası olarak kabul edilmiş ve Müslüman olmanın ayrılmaz bir parçası görülmüştür. Bununla birlikte peygamberlerin dışındaki diğer insanlardan bir kısım hârikulâde olayların zuhur edip etmeyeceği hususu bazı tartışmalara konu olmuştur. Klasik kaynaklarda nübüvvet konusunun bir parçası olması bakımından mûcize meselesinin fazlaca işlendiği görülse de keramet konusuna daha az yer verildiği bilinmektedir. Çağdaş dönemde ise genel anlamda keramet anlayışının çalışıldığı müstakil eserler ve makaleler bulunmaktadır. Bu makalede, geleneksel anlayıştan çok farklı olması ve kendine özgü bir bakış açısı sergilemesi sebebiyle İbn Hazm'ın konu hakkındaki görüşleri ele alınmıştır. Makale bu yönüyle özgün bir çalışma özelliği taşımaktadır. Ancak konunun daha iyi anlaşılması ve İbn Hazm'ın görüşleriyle mukayeseler yapılabilmesi adına genel İslâmî anlayışta kerametın nasıl anlaşıldığını özlü bir şekilde ortaya koymanın faydalı olacağı kanaatindeyiz. Bilahare İbn Hazm'ın konu hakkındaki görüşleri *el-Fasl başta olmak üzere el-Usûl ve'l-fürû', ed-Dürre fi mâ yecibu i'tikâduhu ve İlmü'l-kelâm alâ mezhebi Ehli's-sünne ve'l-cemâ'a* adlı eserlerinden hareketle ortaya konulacaktır.

1. Genel Anlamda Keramet ve Mahiyeti Meselesi

Kelime anlamı itibarıyla “şeref, itibar ve cömertlik” gibi anlamlara gelen keramet kelimesi, terim olarak “Allah'ın sâlih, takvâ sahibi, velî kullarından zuhur eden olağanüstü hal” şeklinde tanımlanabilir.¹ Bunun yanı sıra “nübüvvet iddiasında bulunmaksızın mümin ve salih kimselerde zuhur eden hârikulâde fiil ve haller”² şeklinde de tarif edilebilir. Örneğin Kuşeyrî (öl. 465/1072), kerametın tanımını ve sınırlarını açıklarken tabiat kanunlarının dışında gerçekleşen bir durum olması, velî olduğu kabul edilen bir kimseden zuhur etmesi ve söz konusu kişinin durumunu tasdik edecek mahiyette gerçekleşmesi gerektiğini belirtmiştir.³

Konumuzla birinci dereceden ilişkisi bulunan kavram ise “velî” kavramıdır. “Hakkıyla Allah'ı tanıyan, dinine inanıp amel eden ve gerçek anlamda Rabbinin rızasını kazanmak için gayret gösteren mümin” anlamına gelen velî kavramının hârikulâde olaylar yapmak anlamındaki kerametle nasıl bir ilişki içinde olduğu hususu tartışmalıdır. Hiç şüphesiz sağlam bir imana sahip

¹ Ragıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi ğaribi'l-Kur'ân* (İstanbul: y.y., 1986), 646-648; Şerif Ali b. Muhammed Cürçânî, *Kitâbü't-Ta'rifât* (Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1985), “Kerâmet”, 193; Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 2000), “krm”, 13/52-53; Bekir Topaloğlu - İlyas Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010), 183.

² Cürçânî, “Kerâmet”, 193; Muhammed Ali b. Ali Tehânevî, *Keşşâfû ıstılahâtı'l-funûn* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1404/1984), 2/1266; Nureddin Sâbûnî, *Mâtürîdiyye Akaidi*, çev. Bekir Topaloğlu (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005), 116-117; Ali b. Osman Hucvîrî, *Keşfu'l-mahcûb: Hakikat Bilgisi*, haz. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergah Yayınları, 1982), 335-336; Abdüsselam b. İbrahim Lekânî, *Şerhu Cevhereti't-tevhîd*, (İstanbul: y.y., ts.), 206; D.B. Macdonald, “Kerâmet”, *İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977), 6/577-578.

³ Abdülkerim Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergah Yayınları, 1981), 531 vd.

olan ve amellerinin hakkını vermeye çalışan samimi bir mümine yüce Allah'ın lütuf ve ikramları vardır. Nitekim Kur'ân'da Allah, kendi dostlarını büşra (müjde), itmi'nanü'l-kalp (kalp huzuru) ve arzuladıkları güzel ve faydalı amelleri yapmaya muvaffak kılacağını⁴ buyurulmuştur. Bununla birlikte ilgili âyetler dikkatle incelendiğinde velî/evliya diye isimlendirilenlere diğer insanlardan farklı olarak hârikulâde birtakım yetenekler verileceği, âdetin dışında tasarruflarda bulunabilecekleri ve peygamberlerin mucizelerine benzer fiiller yapabilecekleri şeklinde anlaşılmasını gerekli kılacak herhangi bir karine ya da işaret söz konusu değildir.⁵

Keramet kavramının içeriği doldurulmadan "filan kişi kerameti reddediyor ya da kabul ediyor" şeklindeki bir değerlendirmenin yeterli olmayacağı anlaşılmaktadır. Zira keramet ile kastedilen mümin kişinin şeref, itibar ve Allah katında değerli olması ise, bunu hiçbir Müslümanın reddetmesi söz konusu değildir. Bu itibarla genel anlamda keramet olarak isimlendirilen hususların tadat edilmesi ya da türlerine göre tasnif edilmeleri elzemdir. Tasavvuf ve Kelam eserlerine bakıldığında kerametın manevî ve kevnî/hissî (duyusal) olmak üzere en az iki kısma ayrıldığı görülür. (ı) Manevî keramet, kalbin yüce Allah'ı bilmesi, marifetle dolması ve istikamet üzere olması gibi anlamlara gelir. Kerametın bu türüne "hakiki keramet" de denir.⁶ "Allah'ın salih kullarına müjde, kalp huzuru ve imanda sebat şeklinde lütufta bulunması" şeklindeki manevî kerametın varlığını Mu'tezile ekolü de dâhil olmak üzere bütün İslâm âlimleri kabul ederler. (ıı) Kevnî/hissî keramet ise asıl tartışmaların yoğunlaştığı konudur. Cansız varlıklar ve hayvanlarla konuşmak, nesnelere mahiyetini değiştirmek, ölüleri diriltmek, insanların düşüncelerine muttali olmak, gaybı bilmek, herhangi bir vasıta kullanmadan uzak mesafelere kısa sürede ulaşmak, hastaları iyileştirmek, su üzerinde veya havada yürümek ve benzeri olağanüstü durumların velî kulların elinde zuhur etmesi gibi normal şartlarda bir insanın asla yapamayacağı olağanüstü durumları ifade eder.⁷ Bazı sūfîler de salih kişilerin mucizeler göstermesini, dünyada iken cennet meyvelerini tatmalarını, hûru'l-îyn ile birlikte olmalarını, melekleri görmelerini ve ayrıca şeytanları görüp onlarla savaşmalarını câiz görmüştür. Bunlara ilaveten bazı sūfîler de Allah'ın dünyada görülmesini, onlara dokunmasını ve onlarla oturmasını da câiz görmüşlerdir.⁸

Başta sūfîler olmak üzere kevnî/hissî kerametın varlığını kabul edenler, bunlara dair pek çok örneği eserlerinde zikretmişler ve kerametın türlerinden bahsetmişlerdir.⁹ Örneğin Nebhânî (öl. 1350/1931) kerametın yirmi küsur türünden bahsederek yelpazeyi oldukça geniş tutmuştur.¹⁰ Kerametın ilk türü yani manevî kerametın varlığı konusunda İslâm âlimlerinin hiçbir şüphesinin

⁴ Fussilet 41/30-31.

⁵ Konuyla alakalı olarak bkz. Halil İbrahim Bulut, "Hârikulâde Olması Açısından Keramet ve Mucize ile İlişkisi", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (2001), 342.

⁶ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, nşr. Abdurrahman Umeyra (Beyrut: Âlemu'l-kütüb, 1989), 5/72.

⁷ Ebû Bekir Muhammed b. İbrâhîm el-Kelâbâzî, *et-Ta'arruf li-mezhebi ehli't-tasavvuf* (Dımaşk: Dâru'l-eymân, 1986), 71-74; Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, 531 vd.; Sâbûnî, *Mâtürîdiyye Akaidi*, 116-117; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/75; Cürcânî, "Kerâmet", 193; Ömer Nasuhi Bilmen, *Muvazzah İlm-i Kelâm* (İstanbul: y.y., 1339-1342), 190. Ayrıca bkz. Tâceddin Abdülvehhâb b. Ali es-Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ* (Kahire: y.y., 1323-24), 2/338-343; Dilaver Selvi, *İslâm'da Velayet ve Keramet* (İstanbul: Umran Yayınları, 1990), 234 vd.

⁸ Ebü'l-Hasan el-Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn: ilk dönem İslâm mezhepleri*, çev. Ömer Aydın - Mehmet Dalkılıç (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019), 608.

⁹ İbn Teymiyye, *el-Mu'cize ve keramâtü'l-evliya*, nşr. M. Abdülkâhir Ata (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1985), 37-38.

¹⁰ Nebhânî, *Hüccetullâhi 'ale'l-âlemîn fi mu'cizâti seyidi'l-mürselîn*, nşr. Hasan Casnâ - Muhammed Emin Demec (Diyarbakır ts.), 855 vd.

olmadığını yukarıda ifade etmiştik. Ancak kevnî kerametler olarak isimlendirilen ve tabiat kanunlarını aşan, hârikulâde olarak takdim edilen türü konusunda ciddi tartışmaların olduğu bilinmektedir. Bu itibarla konuyu, manevî kerametleri bir kenara koyarak duyuşsal kerametler özelinde işlemeye gayret edeceğiz. Aşağıda İslâm düşüncesi tarihi içinde kerameti kabul edenler ve etmeyenler şeklinde genel bir tasvir yapılacak, her bir görüşün taraftarlarının delilleri kısaca ortaya konulacaktır.

1.1. Kerametın İmkânını Kabul Edenler

İslâm düşüncesi içerisinde doğup gelişen fikir akımlarına mensup âlimlerin hemen hepsi olağanüstü olayların imkânını kabul etmiştir. Ancak bunlardan bazıları çerçeveyi çok geniş tutarken, bazıları da çok daraltmıştır. Ehl-i Sünnet ve Şia bilginleri ile Mu'tezile'den Ebü'l-Hüseyin el-Basrî (öl. 436/1044) ve İslâm filozoflarından İbn Sinâ (öl. 428/1044) mûcizeden ayrı olarak kevnî/ maddî kerametın varlığını kabul etmişlerdir.¹¹

Sûfîler başta olmak üzere Ehl-i Sünnet âlimlerinin geneline göre aklın mümkün görmesi bakımından mûcize ile diğer hârikulâde olaylar ve özellikle keramet arasında bir mahiyet farkı söz konusu değildir.¹² Hârikulâde fiil, faziletli (salih) bir müminin elinde meydana gelmişse buna keramet denilmiştir. Kerametın günahkâr ve kâfir kimselerden değil, Allah'ın emir ve yasaklarına uyan faziletli müminlerin elinde zuhur edeceği hususunda görüş birliğine varılmıştır. İlk iki asırda değil ama 3./9. asırdan itibaren Allah'ın bir lütfu olarak velî kulların elinde keramet gibi hârikulâde olayların meydana geldiği şeklindeki kabul ve bununla orantılı olarak ilgili keramet haberleri yaygınlık kazanmış ve bu kabul zamanla Ehl-i Sünnet'in temel prensipleri arasında gösterilmiştir.¹³ Nitekim Abdülkâhir el-Bağdâdî (öl. 429/1037), Ehl-i Sünnet'in üzerinde ittifak ettiği esasları maddeler halinde açıklarken sekizinci maddede "nebilere mûcizeleri ve evliyanın kerametleri haklıdır" şeklinde bu meseleyi bir esas olarak takdim etmiştir.¹⁴

¹¹ Bkz. Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyin*, 100, 608; Ebü Bekir b. Muhammed İbn Fûrek, *Mücerredü Makâlâti's-Seyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, nşr. Daniel Gimaret (Beyrut: Dârü'l-Meşrik, 1987), 176; Ahmed b. Hüseyin Beyhakî, *el-İ'tikâd ve'l-hidâye ile sebili'r-reşad 'ala mezhebi's-Selef*, nşr. Seyyid el-Cemîlî (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, 1988), 239-246; İmâmü'l-Harameyn el-Cüveynî, *el-Akîdetü'n-Nizâmîyye* (İstanbul: MÜİF Yayınları, ts.), 70; Fahreddin er-Râzî, *el-Muhassal*, nşr. Hüseyin Atay (Kahire: Mektebe Daru't-türaş, 1991), 531; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsıd*, 5/72; Ebü'l-Fazl Adudüddin Abdurrahman b. Ahmed el-Îcî, *el-Mevâkıf fi 'ilmi'l-kelem* (Beyrut: Âlemu'l-kütüb, ts.), 370; Tehânevî, *Keşşâf*, 1/445.

¹² Bağdâdî, *Usûlü'd-dîn*, (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1981), 174; Ebü Nasr et-Tûsî es-Serrâc, *el-Luma': İslâm Tasavvufu*, çev. H. Kâmil Yılmaz (İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1996), 311; Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, 71-72; Hücvîrî, *Keşfu'l-mahcûb*, 336; Cüveynî, *el-İrşâd ilâ kavâti'l-edille*, nşr. M. Yusuf Mûsa (Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 1950), 319; Fahreddin er-Râzî, *el-Erba'in fi usûli'd-dîn*, nşr. Ahmed Hicâzî es-Seka (Kahire: Mektebetü'l-Külliyati'l-Ezheriyye, 1986), 205; Ragıb el-İsfahanî, *el-İ'tikâdât*, nşr. Şamran Acli (Beyrut: Müessesetü Darü'l-Eşref li't-Ticare, 1988), 129; Nebhanî, *Hüccetullah*, 849-850; Macdonald, "Kerâmet", 6/577-578.

¹³ Bâkîllânî, *et-Temhîd fi'r-redd ale'l-mülhideti'l-mu'attıla ve'r-Râfızâ ve'l-Havâric ve'l-Mu'tezile*, nşr. Muhammed Hudayri (Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabi, 1947), 253-254; Bağdâdî, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, çev. Ethem Ruhi Fiğlalı (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991), 271; Cüveynî, *el-İrşâd*, 316-321; Cüveynî, *el-Akîdetü'n-Nizâmîyye*, 70-71; Ömer en-Nesefî, *Metnü'l-Akâid* (İstanbul: ts.), 11; Nesefî, *Tebseratü'l-edille fi usûli'd-dîn*, nşr. Muhammed Enver Hamid İsa (Kahire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türaş, 2011/1432), 2/775; Şehristânî, *Nihâyetü'l-ikdâm fi 'ilmi'l-kelem*, nşr. Alfred Guillaunie (Oxford 1934), 497-498; Seyyid Şerif Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf: Mevâkıf Şerhi* (metin-çeviri), çev. Ömer Türker (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015), 3/544; İbn Teymiyye, *el-Mu'cize*, 10 vd.

¹⁴ Bağdâdî, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, 271.

Öte yandan İmâmiyye Şiası, on iki imamdan her birinin kerametlerinin olduğunu iddia etmektedir. Ancak burada Şia ile Ehl-i Sünnet arasında önemli bir farkın olduğuna işaret etmek gerekir. Sünnî âlimler, peygamberlerin elinde meydana gelen hârikulâde hallerin dışında herhangi bir kimse için mûcize tabirini kullanmaz. Ancak Şia özellikle mâsum imamların kerametleri için “mûcize” kavramını kullanmaktan geri durmaz.¹⁵ İmâmiyye, -iddialarını ispat etmeleri açısından- peygamberler ile imâmlar arasında bir fark görmez. Peygamberler, Allah'ın elçisi olduklarını ispat etmek üzere O'nun izniyle mûcize gösterdikleri gibi imâmlar da kendi doğruluklarını açıklamak üzere mûcize (âyet, burhan) göstermişlerdir. Nitekim Ebû Cafer el-Küleynî (öl. 329/941), peygamberlere verilen âyetlerin (mûcizelerin) benzerlerinin imâmlara da verildiğini bildirmiş,¹⁶ imâmların da peygamberler gibi mûcizeler gösterebileceğini açıklamış ve konuyla alakalı ahbarı nakletmiştir.¹⁷ Şeyh Müfîd (öl. 413/1022) de imâmların mûcize gösterebileceği şeklindeki Ahbârî anlayışı benimsemiş ve eserlerinde konuyla alakalı olarak pek çok haber nakletmiştir. O, genel anlamda imâmların daha özel anlamda Hz. Ali'nin fazilet ve imâmetini açıklamak, masum imâmlara itaat etmenin gerekliliğini izah etmek üzere İmâmiyye ekolünün mûcize anlayışına ve mûcize-imâmet ilişkisine ehemmiyet vermiştir. İmâmların elinde mûcizelerin zuhur etmesini mümkün kabul eden Müfîd, bir kimse ismet sıfatına sahip ise, peygamberler için geçerli olan şeylerin onun için de geçerli olmasında bir sakınca görmemiştir. Ona göre söz konusu deliller (âyet/ mûcize) sadece peygamberlere tahsis edilmez. O, bu durumu şöyle izah etmiştir: “Bilakis bu deliller, muayyen bir şeyin tasdik edilmesine davet eden bir kimsenin doğruluğunu da gösterir. Şayet bir peygamber, söz konusu mûcizeyi kendi doğruluğunu ispat etmek üzere delil olarak ileri sürmüş ise bu onun doğruluğuna delâlet eder. Aynı delili bir imâm imâmetinin doğruluğuna delil olarak kullanırsa bu da onun doğruluğunun alâmeti olur.”¹⁸ Şîî-İmâmî gelenekte imamlarda bulunması gereken özellikler anlatılırken “mûcize göstermeleri” de şartlar arasında zikredilmektedir.¹⁹

Keramet kavramı Kur'ân'da, hadislerde ve erken dönem kaynaklarında zikredilmemiş olmasına rağmen peygamber olmadığı bilinen bazı şahıslardan hârikulâde olayların zuhur ettiğine dair bazı örnekler Kur'ân'da ve bazı hadislerde bildirilmiştir. Bu bağlamda Kur'an'da adı belirtilmeyen bir zatın Sebe melikesinin tahtını bir anda Hz. Süleyman'ın yanına getirmesi,²⁰ Hz. Meryem'e Allah katından rızık gelmesi,²¹ Ashâb-ı Kehf'in köpekleriyle birlikte bir mağarada uzun süre uyuyup kalmaları,²² Hz. Mûsâ'nın annesine bebeğinin geri verilmesi,²³ ayrıca Hızır ve Zülkarneyn olayları²⁴ Kur'ân-ı Kerîm'de geçen keramet örnekleri olarak kabul edilmiştir. Sahih kabul edilen hadislerde de birtakım keramet örnekleri zikredilmiştir. Velî olduğu kabul edilen Cüreyc isimindeki birinin

¹⁵ Bkz. Şeyh Müfîd, *el-İrşâd fî ma'rifeti huçecillahi 'ale'l-ibâd* (Beyrut: Müessesetü âl-i Beyt, 1416/1995), 1/313, 2/221.

¹⁶ Küleynî, *Usûl-i Kâfî*, nşr. Cevad Mustafavî (İntişârât-i İlmîye-i İslâmî, ts.), 1/335.

¹⁷ Küleynî, *Usûl-i Kâfî*, 2/404.

¹⁸ Müfîd, *el-Fusûlü'l-'aşere fî'l-ğaybe*, nşr. Fâris el-Hasûn (*Silsiletü müellefâti's-Şeyh el-Müfîd* içinde, Beyrut 1993/1414), 123; Müfîd, *el-İrşâd*, 347. Ayrıca bkz. Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, 100, 608.

¹⁹ Bkz. Halil İbrahim Bulut, *Şia'da Usulîlîğîn Doğuşu ve Şeyh Müfîd* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2013), 299-305.

²⁰ en-Neml 27/38-40.

²¹ Âl-i İmrân 3/37; Meryem 19/25.

²² el-Kehf 18/10-26.

²³ el-Kasas 28/7-13.

²⁴ el-Kehf 18/60, 83-98.

beşikteki bir bebeği konuşurması,²⁵ mağarada mahsur kalan üç kişinin olağanüstü bir şekilde bu durumdan kurtulması,²⁶ üzerine yük yükleyen kişiye bir sığırın dile gelip “Ben bunun için yaratılmadım” demesi²⁷ gibi hadiseler bu çerçevede nakledilmiştir.²⁸

1.2. Kerametın Delâleti ve Mûcize ile İlişkisi

Sünnî âlimlerin büyük ekseriyetine göre salih kulların elinde meydana gelen hârikulâde olaylar, sahiplerinin velayet rütbesine ulaştıklarına delâlet ettiği gibi, insanlar arasında hürmete mazhar olmalarını, vaaz ve nasihatlerinin hüsnü kabul ile dinlenmesini de temin eder. Bunlara göre velayet ile vasıflanmış bir kimseden hârikulâde bir durumun zuhur etmesi, sahibinin hâlini tasdik edici bir özellik taşır.²⁹ Burada olaydan hareketle sahibinin dini konumu hakkında fikir beyan edildiği anlaşılmaktadır. Ancak kerametın varlığını kabul etmekle birlikte söz konusu hârikulâde olayın velî olmanın kriteri olamayacağını söyleyenler de vardır. Bunlara göre yüce Allah’ın velî kulları vardır ve bunlardan kerametler de zuhur edebilir, ancak muayyen bir kimsenin keramet sahibi velî bir kimse olduğunu söylemek mümkün değildir.³⁰

Genel olarak sûfîler kerameti olağanüstü bir hadise olarak görmüşler ve mahiyeti itibarıyla mûcizeden farklı olmadığını kabul ettiklerinden dolayı mûcize ile karıştırılması problemine çözüm üretmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda onlar, keramet ile mûcizenin arasında ciddi farkların bulunduğunu iddia etmişler ve bazı izahlar dile getirmişlerdir: “Mûcize gibi keramet de yüce Allah’ın fiilidir ve onun yaratmasıyla meydana gelmektedir. Sûfîler kerameti Allah’ın velî kuluna bir ikramı olarak kabul etmişler, Allah’ın kendisine itaat eden ve O’na yaklaşmaya çalışan velîlere bunu ihsan edeceğini söylemişlerdir. Mûcize peygamberlerden, keramet tam olarak ona bağlı olan velîlerden zuhur eder. Ancak peygamber peygamberliğini iddia eder ve bunu ispat için mûcize gösterir. Gösterdiği mûcize ile inanmayanlara meydan okur. Peygamberi örnek alan velî ise velîlik iddiasında bulunmadığı gibi kimseye meydan da okumaz. Birinde mûcizenin izharı, diğerinde kerametın zuhuru söz konusudur.”³¹ Bu anlayışı kabul edenlere göre mûcize ile keramet arasındaki temel fark, hadisenin mahiyetinden ziyade bağlamıyla alakalı olmaktadır.

Genel olarak kelamcılar, yalan yere peygamberlik iddiasında bulunan sahtekârın elinde iddiasını tasdik edecek bir şekilde hârikulâde olayların zuhur etmesini imkânsız görmüşlerdir.³² Eş’arî

²⁵ Bkz. Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Enbiyâ”, 48; Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Birr”, 8. Ayrıca bkz. Abdurrahman Küçük, “Cüreyc”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/137-138.

²⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), 2/116; Buhârî, “İcâre”, 12.

²⁷ Bkz. Buhârî, “Enbiyâ”, 54; Müslim, “Fezâ’ilü’s-sahâbe”, 13; Muhammed b. İsmail et-Tirmizî, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Menâkıb”, 16.

²⁸ Detaylı bilgi için bkz. Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu’l-ğayb (et-Tefsîru’l-kebîr)*, nşr. Muhyiddin Abdülhamid (Kahire 1934-62), 5/683-687; Süleyman Uludağ, “Keramet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/265-268. Bu konuda ayrıca bkz. Murad Serdar, “Ehl-i Sünnet İnancında Kerametın İmkânı ve Vukû’u Problemi”, *Bilimname* 19/2 (2010), 38-40; Veysi Ünverdi, “İslam Kelamı Açısından Mucize Keramet İlişkisi”, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16/2 (2020), 8-9.

²⁹ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, 531.

³⁰ Bkz. Mahmut Nebati, *Mûcize, Keramet ve Nüzûl-i İsmâ* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2021), 187-190; Mehmet Kubat, “İslamî Öğretide Keramet”, *Milel ve Nihal* 10/1 (2013), 45-50.

³¹ Bkz. Uludağ, “Keramet”, 25/265-268. Ayrıca bkz. Bağdâdî, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, 271.

³² Bkz. Nesefî, *Tebşıra*, 2/778.

kalamcılar, meseleyi Allah'ın kudreti ve yaratması açısından değerlendirmiş ve iddia ile birlikte hârikulâde bir olayın delil getirilmesini –hak ile batıl arasındaki farkı ortadan kaldıracığı için- imkânsız kabul etmişlerdir.³³ Mâtürîdî geleneğe mensup kalamcılar ise meseleyi teorik olarak hikmet-sefeh, husûn-kubuh ve âdet çerçevesinde ele almışlar ve yalancı bir kimsenin elinde iddiayla birlikte hârikulâde olayların meydana gelmesinin, hakka götüren yolun şüphe altına gireceği kaygısından dolayı muhal olduğunu açıklamışlardır.³⁴

Kevnî kerametleri kabul edenlerin mûcize ile kerametın ayrımı noktasında özellikle “tehadî” vasfına dikkat çektiklerini belirtmek gerekir. Burada tehadî vasfından murat, “delil olarak ortaya konulan hârikulâde durumun bir benzerinin insanlar tarafından asla yapılamayacağını beyan etmek suretiyle iddia sahibinin Allah tarafından desteklendiğini göstermek ve muarızların söz konusu delil karşısında aciz kaldıklarını ortaya koymak”³⁵ olduğunu belirtmek gerekir. Konuyla alakalı açıklama yapan pek çok kalamcı, tehadî vasfını mûcizenin ayrılmaz bir sıfatı olarak kabul etmiş,³⁶ mûcizenin dışındaki hârikulâde olayların bir iddia ile birlikte vuku bulmasını imkânsız görmüştür.³⁷ Öte yandan mûcize ile keramet arasında temel farkın tehadî özelliği olduğu şeklindeki tez, ekoller arasında ciddi tartışmalara sebebiyet vermiştir. Başta hadis taraftarları olmak üzere bazı âlimler tehadî teorisine karşı çıkmışlardır. Onlar, tehadî şartının kabul edilmesi durumunda peygamberlerin özellikle Hz. Muhammed'in birçok mûcizesinin bu kategorinin dışında kalacağını ileri sürerek bu görüşü eleştirmişlerdir. Meselâ İbn Hazm (öl. 456/1063), bir olayın mûcize olabilmesi için tehadî vasfını gerekli görenleri tenkit etmiş, Kur'an ve sünnette böyle bir kaydın bulunmadığını gerekçe göstererek mûcizenin oluşumunda tehadînin bir şart olarak ileri sürülemeyeceğini açıklamıştır.³⁸ Aşağıda detaylarına yer vereceğimiz üzere o, mûcizenin tehadî özelliği taşımasını zorunlu görmediği gibi, peygamberlerin dışında herhangi bir kimseden hârikulâde bir olayın zuhur etmesini de kabul etmez.

1.3. Kerameti Reddedenler

İslâm âlimlerinin önemli bir kısmı hârikulâde bir olay olarak kerameti kabul etseler de az sayıdaki düşünürün bu konuda eleştiri ve itirazlarının olduğu bilinmektedir. Mu'tezile kalamcılarının büyük çoğunluğu ile Eş'arî kalamcılardan Ebû Abdullah el-Halîmî (öl. 403/1012)³⁹ ile Ebû İshak el-

³³ Bkz. Cüveynî, *el-İrşâd*, 326-327; Gazzâlî, *el-İktisâd fi'l-i'tikâd* (Beirut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1403/1983), 122-125; Âmidî, *Gâyetü'l-merâm fi 'ilmi'l-kelem*, nşr. Hasan Mahmud Abdüllatîf (Kahire: Vizâretü'l-Evkaf, 1971), 330; Teftazânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/18; İbn Teymiyye, *en-Nübüvvât*, nşr. Muhammed Avad (Beirut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1985), 208-210; Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 3/544.

³⁴ Ebü'l-Yusr Muhammed Pezdevî, *Usûlü'd-dîn*, nşr. Hans Peter Linss (Kahire 1963), 97-98; Nesefî, *Tebşıra*, 2/775-778.

³⁵ Nesefî, *Tebşıra*, 2/688.

³⁶ Halil İbrahim Bulut, “Tehadî Teorisi”, *İslâm Düşüncesinde Teoriler*, ed. Ömer Türker (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021), 3/1398-1413.

³⁷ Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 3/546 (md. 1062), 3/400 (md. 765); Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, 533-534; Halil İbrahim Bulut, “Mûcize”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2005), 30/350-352.

³⁸ Bkz. İbn Hazm, *el-Fasl Dinler ve Mezhepler Tarihi*, çev. Halil İbrahim Bulut (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017), 3/598 (md. 890). (Bundan sonra bu eser, sadece *Fasl* şeklinde kaynak gösterilecektir.) Ayrıca bkz. İbn Hazm, *ed-Dürre fi mâ yecibu i'tikâduhu*, nşr. Abdülhak et-Türkmânî (Beirut: Daru İbn Hazm, 1430/2009), 294-295.

³⁹ Bkz. Metin Yurdagür, “Halîmî, Ebû Abdullah”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul 1997), 15/340-341. Krş. Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 3/544.

İsferâyîni (öl. 418/1027), Ebû Muhammed İbn Ebû Zeyd el-Mâlikî⁴⁰ (öl. 386/996) ve –konumuzu oluşturan Zâhiriyye ekolüne mensup- İbn Hazm gibi bazı âlimlerin hârikulâde olarak sadece mûcizeyi kabul ettikleri görülmektedir.⁴¹ Onlar, mûcizenin dışında hiçbir hârikulâde olayın vuku bulmayacağını söyleyerek aksi iddiaları hayal ve göz yanılması (illüzyon) olarak değerlendirmiştir. Onlara göre mûcize türünden hârikulâde olaylar peygamberliğin yegâne delili olduğundan bunların peygamber olmayanların elinde ortaya çıkması, sahiplerinin peygamber konumuna yükseltilmesine sebebiyet verecektir. Dolayısıyla mûcizenin dışında başkaca hârikulâde olayların varlığını kabul etmemelerinin asıl sebebi, söz konusu hârikulâde olayların mûcize ile karışabileceği ve neticede peygamberliğin en önemli delili olan mûcizeye halel gelebileceği endişesi olduğu anlaşılmaktadır.⁴² Aşağıda İbn Hazm’ın görüşlerini ve kerameti kabul etmemesinin sebeplerini irdeleyecek olsak da, İslâm düşüncesinde akılcılığıyla bilinen Mu‘tezile’nin kerameti niçin kabul etmediği hususu önem arz etmektedir.

Kâdî Abdülcebbar (öl. 415/1025), faziletli kullardan mûcize gibi olağanüstü fiillerin meydana gelebileceğini mümkün görmenin mûcizenin delil oluşuna zarar vereceğini ileri sürmüştür. Ona göre keramet ile mûcize türünden harikulâde olaylar kastediliyorsa, bunun vuku bulması mümkün değildir. “Zira mahiyetleri aynı olmakla birlikte isim değişikliği yapmak suretiyle hakikatler değiştirilmiş olamaz. Eğer kerametle olağanüstü haller değil de alışılmış bir takım fiiller kastediliyorsa, bu nevi olayların bütün insanlardan zuhuru mümkündür. Fakat kerametle mûcize seviyesine ulaşamayan daha küçük fevkaladelikler amaçlanıyorsa, bu konuda küçük olan bir şey de büyük hükmündedir. Nitekim küçük bir canlıyı diriltmek keramet, ölüyü diriltmek mûcizedir, denilemez. Çünkü her iki olay da âdeti aşmak bakımından birbirine eşittir.”⁴³

Kâdî Abdülcebbar, genel anlamda mûcizenin dışında bir hârikulâde olay olmadığını kabul ettiğinden hem önceki din mensupları hem de Müslümanlar açısından bu nevi olayların imkânını mümkün görmez. O, Hıristiyanların kendi aziz ve ruhbanları için anlattıkları bir kısım kerametleri (ki o bunları âyet-mûcize kavramı ile ifade eder) açıkladıktan sonra “Onlar, reisleri yalan söyleyen, onların bu yalanlarını kabul eden bir topluluktur.” diyerek söz konusu keramet iddialarının uydurma olduğuna dikkat çekmiştir.⁴⁴ Aynı durumun Müslüman toplum için de geçerli olduğunu, dolayısıyla velî ya da faziletli kimseler için nakledilen hârikulâde özelliği taşıyan rivayetlerin

⁴⁰ Hakkında detaylı bilgi için bkz. H. Yunus Apaydın, “İbn Ebû Zeyd”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul 1999), 19/451-453.

⁴¹ Cüveynî, *el-İrşâd*, 316; Neseî, *Tebîrâ*, 2/775; Râzî, *el-Erbâîn*, 199-206; İcî, *el-Mevâkıf fî ‘ilmi’l-keîlâm*, 370; İbrahim b. Muhammed Bâcûrî, *Şerhu Cevhereti’t-tevhîd*, nşr. Muhammed Edîb el-Keylânî – Abdülkerîm Tattan (Dımaşk: y.y., 1392/1972), 206; Şemseddin Semerkandî, *es-Sahâifü’l-îlâhiyye*, çev. Ramazan Biçer (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2017), 241-242; Muhammed Abduh, *Risâletü’t-tevhîd*, nşr. Hüseyin Yusuf el-Gazzal (Beyrut: Dâru İhyai’l-Ulum, 1406/1986), 159.

⁴² Kâdî Abdülcebbar, İmâdüddin Ebû’l-Hüseyin b. Ahmed el-Hemedânî, *el-Muğni fî ebvâbi’t-tevhîd ve’l-‘adl* (15. cilt: *en-nübüvvât ve’l-mu‘cizât*), nşr. Tâhâ Hüseyin-İbrahim Medkûr v.dğr. (Kahire 1382-85/1962-65), 15/242-3; krş. Neseî, *Tebîrâ*, 2/775; Ragıb el-İsfahânî, *İtikâdât*, 130; Âmidî, *Gâyetü’l-merâm*, 334; Teftazânî, *Şerhu’l-Makâsîd*, 5/76; Sübkî, *Tabakât*, 2/316-317.

⁴³ Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğni*, 15/242-243.

⁴⁴ Kâdî Abdülcebbar, *Tesbîtü delâilü’n-nübüvve: Mûcizelerle Hz. Peygamber’in Hayatı*, metin-çev. M. Şerif Eroğlu – Ömer Aydın, ed. Hüseyin Hansu (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017), 360 (md. 523).

uydurma oldukları kanaatindedir. Nitekim o, Hanbelîler tarafından dile getirilen şu hadiseyi örnek olarak zikretmiştir:

“el-Mu'tasım b. er-Reşîd, Ahmed b. Hanbel'i [öl. 241/855] darp ederken peştamalı çözüldü. Meydana (görünmeyen) bir el çıktı ve peştamalı bağladı. Mu'tasım, kadılar, fakihler ve muhaddislerden oluşan topluluk, bunu görünce korktular. Mu'tasım, onu dövmekten vazgeçti ve ona hürmet etti. Kendisinden özür diledikten sonra, ondan hakkını helâl etmesini istedi. Ahmed de buna icâbet etti. Mu'tasım da onu serbest bıraktı, ona ikrâmında bulundu, kendisine dua etmesini istedi ve onu evine gönderdi... Onlar, bildiğim kadarıyla Ma'rûf el-Kerhî ve başkası için de böyle iddialarda bulunmaktadırlar.”⁴⁵

Kâdî Abdülcebâr, velîlerden hârikulâde durumların zuhur ettiği şeklindeki haberlerin kesin bilgi ifade etmediğini⁴⁶ belirttiikten sonra eğer salih kullardan olağanüstü hallerin meydana gelmesi imkân dâhilinde olsa idi, buna en layık olan kimselerin sahâbe ve selef-i salihîn olması gerektiğini belirtmiştir. Ona göre sahâbeden hiç kimse devlet reisi olmak için kendisinin daha ehil olduğunu ispata yönelik olarak keramet göstermiş değildir. Hâlbuki Ehl-i Sünnet'in zannettiği gibi Hz. Peygamber'in önde gelen arkadaşlarının olağanüstü birtakım işler yapabilme türünden kerametleri olsaydı Hz. Ali'nin Muaviye ile mücadelesinde veya Hâricîlerin iddialarını reddetmekte böyle bir yola girmesi daha kolay olurdu. Sahâbeden hiç kimsenin böyle bir iddia ile ortaya çıkmadığı hususu tevatürle sabittir.⁴⁷ Böylece Kâdî Abdülcebâr, hiç bir sahâbenin ve velînin kevnî anlamda keramet göstermediğini savunmuştur. Aslında o, fiilî durumu delil göstererek iddiasını temellendirmek istemiştir. Şöyle ki, Müslümanların en faziletli nesli kabul edilen sahâbenin kendi aralarındaki çekişme, çatışma ve savaşlarda haklılıklarını göstermek ya da hilafete daha layık olduklarını ispat etmek üzere bu tür hârikulâde olaylar gösterme yoluna girmemişlerdir. Şayet bunu yapabiliyor olsalardı, savaşmaya gerek kalmadan meselelerini halledebilirlerdi. Şu halde sahâbe neslinde hârikulâde olayların zuhur etmemesi onlardan daha az faziletli olduğu bilinen diğer nesillerde de zuhur etmediği anlamına gelecektir. Dolayısıyla Kâdî Abdülcebâr, sahâbenin fiilî durumundan hareketle kerametın imkân dâhilinde olmadığını söylemek istemiştir.

Burada Zemaşşerî'ye (öl. 538/1143) de ayrı bir parantez açmak gerekir. O, “Görülmeveni bilen Allah'tır, elçi olarak seçtikleri/razı oldukları hariç, görülmeyene kimseyi muttali kılmaz.”⁴⁸ âyetini delil göstererek peygamberlerin dışındaki kimselerden hârikulâde olayların zuhur etmesini ve bu bağlamda kerametın imkânını reddetmiştir. Ona göre keramet gösterdikleri söylenen velîler, her ne kadar Allah'ın hoşnut olduğu kimseler olsalar da, peygamber olmadıklarında şüphe yoktur. Oysa Yüce Allah bu âyette hoşnut olduğu kimselerden yalnızca peygamberlere gaybı bildirdiğini, dolayısıyla diğer insanların muttali olamayacağı bir kısım işleri sadece onlara tahsis ettiğini haber vermektedir.⁴⁹

Mu'tezile ekolü Kur'ân'da zikredilen Ashâb-ı Kehf, Belkıs'ın tahtının nakledilmesi, Hz. Meryem'in babasız bir çocuk dünyaya getirmesi gibi hârikulâde olayları aynı dönemde yaşayan başka bir

⁴⁵ Kâdî Abdülcebâr, *Tesbîr*, 410 (md. 605).

⁴⁶ Kâdî Abdülcebâr, *el-Muğnî*, 15/225.

⁴⁷ Kâdî Abdülcebâr, *el-Muğnî*, 15/241.

⁴⁸ el-Cin 72/26.

⁴⁹ Zemaşşerî, *el-Keşşâf'an hakā'iki ğavāmizi't-tenzîl*, 4/619-620.

nebinin mucizeleri olarak kabul etmiş ve bu şekilde izah etmiştir.⁵⁰ Aslında Ashâb-ı Kehf hadisesi ayrı değerlendirilirse, Kur'ân'da zikredilen olağanüstü hadiselerin hemen hemen hepsinin peygamberlerle bir şekilde bağlantısı bulunan salih kullardan zuhur ettiği görülür. Buna göre Belkıs'ın tahtının nakledilmesi Hz. Süleyman'ın peygamberliğiyle, Hz. Meryem'in harikaları da hem Hz. Zekeriya hem de Hz. İsa ile izah edilmesi mümkündür. Ancak böyle bir yorumun mucizelerin anlam, mahiyet ve hedefleri konusunda yeni tartışmalara kapı aralayacağı aşîkârdır. Çünkü mucizeler, inanmayanlara karşı peygamberlik iddiasını ispat etmek için ortaya konulan olağanüstü olaylardır ve bunların asıl hedefi inkârcıların ikna edilmesidir. Hâlbuki yukarıdaki hârikulâde olaylarda herhangi bir peygamberin nübüvvetini ispat etmek gibi bir hedef bulunmamaktadır. Aslında Mu'tezile'nin kerameti reddetmesi, ontolojik bir imkânsızlıktan ziyade zihni bir endişeye dayandığı anlaşılmaktadır. Çünkü Mu'tezile, âlemde hârikulâde işlerin peygamberler için yaratılmasını mümkün görmekte ve bunların fiilen vuku bulunduğunu kabul etmektedir. Bunun yanı sıra peygamber olmayan kimselerin elinde böyle olağanüstü işlerin meydana gelebilmesini kabul etmek, nebi olanla nebi olmayanı ayırt etme imkânını ortadan kaldıracaktır. Tevhid ve adalet prensiplerinin tabii neticesi olarak onlar, peygamber olmayanların elinde mucizelere benzer hârikulâde olayların zuhur etmesini imkânsız görmüşlerdir.

Kerameti kabul etmeyenlerden birisi de Mâlikî âlimi İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî'dir. O, tasavvuf ehlinde olan bazı kimselerin yüce Allah'ı gördükleri ya da bir varlığı başka bir varlığa çevirdikleri gibi dinî ve aklî temelden yoksun keramet iddialarını tenkit etmiş ve bu konuda eser telif etmiştir.⁵¹ Öte yandan Eş'arî kelamcılardan Ebû Abdullah el-Halîmî, mucize ve diğer hârikulâde olayları göstermek sadece peygamberlere mahsus bulunduğu velîlerin mucizeye benzer olaylar yani keramet göstermelerini imkânsız görmüştür.⁵² Yine Ebû İshâk el-İsferâyînî (öl. 418/1027) de Eş'arî kelam ekolüne mensup olmasına rağmen keramet konusunda Mu'tezilî anlayışı benimsemiştir.⁵³ Ona göre velînin mucize cinsinden değil, dualarının kabul edilmesi nev'inden kerametinin olması mümkündür.⁵⁴ Zaten söz konusu durum bütün inananlar için geçerlidir. Ayrıca -aşağıda açıklanacağı üzere- İbn Hazm da keramet konusunda Mu'tezile gibi düşünmekte ve benzer gerekçeler ile kevnî/hissî keramet iddialarını reddetmektedir.

2. İbn Hazm'a Göre Keramet ve Mahiyeti

Velîlerin keramet göstermesi meselesinde İslâm âlimleri arasında bir ittifaktan söz edilemez. Mu'tezilî ve Zeydî âlimler başta olmak üzere Ehl-i Sünnet'ten bazı kelamcılar, manevî kerametten ayrı olarak kevnî kerametın zuhurunu imkân dâhilinde görmezler. Öte yandan kevnî/hissî anlamda kerametın varlığını kabul edenler ise Sûfiyye, Ehl-i hadis ve Şia başta olmak üzere geniş bir yelpazeyi oluşturmaktadır. Bununla birlikte İbn Hazm gibi Ehl-i hadis mensup olduğu halde

⁵⁰ Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğnî*, 15/216.

⁵¹ Bkz. H. Yunus Apaydın, "İbn Ebû Zeyd", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul 1999), 19/451-453. İbn Ebû Zeyd'in *er-Risâle* diye meşhur olan akaid metninde keramet konusuna hiç değinmemiş olması dikkat çekmektedir. (Bkz. Halil İbrahim Bulut, *İbn Ebû Zeyd'in Akaid Risalesi ve Meşeddâllî Şerhi*, MÜSBE, İstanbul 1994, 2-8)

⁵² Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 3/544.

⁵³ Cüveynî, *el-İrşâd*, 316; Teftazânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/73; Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 3/544.

⁵⁴ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, 533-534.

kevnî kerametın imkânını kabul etmeyenler de vardır. Dolayısıyla kerametın imkânı ve vukuu konusunda İslâm âlimleri arasında ortak bir tutumun olduğunu söylemek mümkün değildir.

Konumuz açısından İbn Hazm'ın keramet meselesine nasıl baktığı hususu gerçekten dikkat çekicidir. Zira Ehl-i hadis ve Selef mezhebine mensup âlimler, -konuyla alakalı pek çok haber nakledildiğinden olsa gerek- kerametın varlığını ve fiilî olarak zuhur ettiğini hararetli bir şekilde savunmuşlardır.⁵⁵ Dahası belli bir dönemden sonra kerametın varlığı ve fiilî olarak velî kimselerden zuhur ettiğı hususu Ehl-i Sünnet'in esaslarından biri olarak kabul edildiğini görmekteyiz.⁵⁶ Nitekim Abdülkâhir el-Bağdâdî, Ehl-i Sünnet'in üzerinde ittifak ettiğı esasları maddeler halinde açıklarken sekizinci maddede "nebilerin mucizeleri ve evliyanın kerametleri haktır" şeklinde bu meseleyi bir esas olarak takdim etmiştir.⁵⁷ Bu itibarla kendisi de bir hadis âlimi olan ve dahası Zâhiriyye ekolüne mensup olmakla tanınan İbn Hazm'ın kerametler konusunda genelden farklı bir tutum sergilemesi gerçekten dikkat çekici bir durumdur. Aşağıda da görüleceğı üzere onun keramet konusundaki tutumunun daha ziyade Mu'tezile'nin tutumuna benzediğı anlaşılmaktadır.

2.1. İbn Hazm'a Göre Kerametın İmkânı Meselesi

İbn Hazm'ın eserlerinde keramet kavramının bir tanımını bulmak, sınırları ve muhtevasını açıklayan ifadeler görmek güçtür. O, âdetin dışındaki hadiseleri ifade etmek için genellikle "mûcize" kelimesini kullanmayı tercih etmiştir. Çünkü ona göre peygamberin dışında hiçbir kimse için hârikulâde bir olayın meydana gelmesini mümkün değildir. Bu sebeple olacak ki, konuyu tartışırken "mûcize" terimini kullandığına şahit oluruz.⁵⁸ Nadir de olsa -varlığını kabul etmediğı halde- keramet kelimesini (سبيل الكرامة) şeklinde kullandığını da görmekteyiz.⁵⁹ Aslında bu durum İbn Hazm'ın düşünce dünyası hakkında bize önemli bilgiler vermektedir. Onun zihin dünyasında hadiseler normal ve hârikulâde olmak üzere iki türdür. Ona göre âlemde Allah'ın koyduğu kanunlar vardır ve bunlar herhangi bir kimse için değişmezler. Eğer normalin dışında bir durum söz konusu ise bu hârikulâde bir durum olup sadece nebinin doğruluğunu teyit etmek için Allah tarafından yaratılmıştır ve bunlar da "mûcize"lerdir. Buradan hareketle İbn Hazm'ın "Peygamberlerin dışındaki hiçbir kimseden âyet/mûcize zuhur etmez" derken, bununla "bir şeyi yoktan var etmek, bir cismin tabiatını değiştirmek, herhangi bir âlet olmaksızın havada uçmak, su üzerinde yürümek gibi" olağanüstü halleri kastettiğı anlaşılmaktadır. Diğer bir ifade ile o, önceki enbiyanın kevnî/hissî (duyusal) mucizelerine denk olağanüstü şeyler yapmayı -ister faziletli bir kimse olsun isterse sihirbaz olsun- hiçbir kimseye mümkün görmez. Bunun yanı sıra İbn Hazm,

⁵⁵ Selefîyye'nin önemli bir temsilcisi olan İbn Teymiyye'nin bu konuda *el-Mu'cize ve kerâmâtü'l-evliyâ* adıyla müstakil bir eser kaleme almış olması anlamlıdır.

⁵⁶ Bâkılânî, *et-Temhîd*, 253-254; Bağdâdî, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, 271; Cüveynî, *el-İrşâd*, 316-321; Cüveynî, *el-Akîdetü'n-Nizâmîyye*, 70-71; Neseî, *Metnü'l-Akâid*, 11; Neseî, *Tebşıra*, 2/775; Şehristânî, *Nihâyetü'l-ikdâm*, 497-498; Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 3/544; İbn Teymiyye, *el-Mu'cize ve kerâmâtü'l-evliya*, 10 vd.

⁵⁷ Bağdâdî, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, 271.

⁵⁸ Bu konuda örnek olarak *ed-Dürre* adlı eserine bakılabilir. (İbn Hazm, *ed-Dürre*, 294-298). *Fasl*'da da benzer şekilde fazıl kimselerden zuhur eden hârikulâde durumları değerlendirirken yine "mûcize" terimi ile meramını anlatmıştır. (Örnek olarak bkz. *Fasl*, 1/351-357 (md. 439-447), 3/598-630 (md. 890-928).

⁵⁹ Bu konuda örnek olarak bkz. *Fasl*, 3/599 (md. 889-890), 3/623 (md. 920), 3/627 (md. 925).

duaların kabul edilmesi, rızkın bollaşması, bela ve musibetlerin defedilmesi şeklindeki ilahi lütufları yani manevî keramet denilen şeyleri kabul ettiği bilinmektedir.

İbn Hazm, tabiatıta geçerli olan düzenin önemine vurgu yapmış, dünyanın üzerine bina edildiği kanunların değişmezliğine dikkat çekmiştir. Onun tabiat kanunlarını önemsemesi ve bunun üzerinden bir tabiat kurgusu yapmasına dikkat çekmek gerekir. Bununla birlikte o, tabiatıta alışılmışın dışında cereyan eden hadiselerin var olduğunu ya da güvenilir kaynaklardan hareketle bu nevi olayların varlığını kabul etmiştir. Ancak o, bunları sadece peygamberlere tahsis etmiş ve söz konusu hârikulâde olayların peygamber için yaratıldığını ısrarlı bir şekilde savunmuştur. Bu anlayış üzerine kendi sistemini kurmaya çalışan İbn Hazm, sisteme uymaz gibi gözükken bazı hadiseleri de ayrıca izah etme ihtiyacı hissetmiştir. Bunlara dair bazı örnekleri aşağıda paylaşacağız. Ancak onun tabiat düzenini (ruteb) öne çıkartan şu görüşlerine dikkat çekmemiz yerinde olacaktır:

“Âlemin hepsi cevher ve arazdır. Âlemde, Allah’ın varlığının dışında (cevher ve arazla birlikte) üçüncü bir kısmın varlığının imkânı yoktur. Cevherlere gelince, onların yaradılışı hiçlikten beşeriyete; o da yokluktan varlığa doğrudur. Dolayısıyla âlemin yaratıcısı olan Allah Teâlâ’nın dışında hiçbir kimse için böylesi bir şey (yani yoktan var etmek) imkân dâhilinde değildir. Bu itibarla büyük bir ordunun huzurunda Allah Elçisinin (a.s.) parmaklarından suyun kaynaması gibi,⁶⁰ bir cismin yoktan var edilmesi bir kimseden meydana gelirse, bu hadise yüce Allah’ın söz konusu şahsın nübüvvetinin sabit olmasına şahitlik eden bir mûcizedir ve bundan başkası asla mümkün değildir. Zâta ait olmayan/ gayrî özelliklerden kaynaklanan arazlara gelince –ki bunlar taşıyıcısının (cevherin) bozulup fesada uğraması söz konusu olmadan yok olabilirler- işte bunların dönüştürülmesi/değiştirilmesi sihirle (ya da kerametle) mümkün olabilir.”⁶¹

Başka yerlerde de İbn Hazm, tabiatın ya da cevher ve ayanların değiştirilmesi ya da dönüştürülmesinin sadece Allah’ın kudreti dâhilinde olduğunu açıkça ifade etmiş, aksini iddia edenlerin büyük bir yanlgı içinde olduklarını açıklamıştır. Ayrıca müellif, tabiatıta var olan düzenin peygamber dışındaki herhangi bir şahıs tarafından asla değiştirilemeyeceğini, yani keramet ya da sihir denilen şeylerin asla hârikulâde olaylar olmadıklarını farklı bir yaklaşım üzerinden şöyle izah etmiştir:

“Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “Rabbinin kelimesi (Kur’ân) doğruluk ve adalet bakımından tamdır. Onun kelimelerini değiştirebilecek yoktur.”⁶², “Allah, Âdem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti.”⁶³, “Bir şeyi dilediği zaman, O’nun emri o şeye ancak “Ol!” demektir. O da hemen olur.”⁶⁴ Böylece âlemde bulunan her şeyin, yüce Allah’ın düzenleyip tertip ettiği değiştirilemeyecek düzenlemesinden olduğu anlaşılmaktadır. Yüce Allah’ın her bir ismi, müsemmasına (kendisine isim olarak verdiği varlığa) yerleştirdiği doğrudur. Dolayısıyla bu isimlerden herhangi birisini -yüce Allah’ın isim olarak verdiği- müsemmasının dışındaki bir varlığa isim olarak vermek mümkün değildir. Çünkü bu şekilde davranmak, yüce Allah’ın kelimelerini değiştirmek olur. Öyle ki yüce Allah bunların değiştirilmesini geçersiz kılmış ve bunları değiştirmekten menetmiştir.

⁶⁰ İlgili olayın hadis kaynakları için bkz. Buhari, “Menâkıb”, 25, “Mağazî”, 35; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/329.

⁶¹ *Fasl*, 1/356 (md. 448-449).

⁶² el-En’âm 6/115.

⁶³ el-Bakara 2/31.

⁶⁴ Yâsîn 36/82.

Müsemmanın sıfatlarını değiştirmek caiz olsa idi -öyle ki müsemma, bu ismi söz konusu sıfatların kendisinde bulunması sebebiyle almıştır- bu durumda yüce Allah'ın söz konusu varlığa uygun gördüğü ismin sakıt olması gerekli olurdu... Dolayısıyla değiştirilmesine dair akli bir delil ortaya konulmadıkça bunlardan herhangi bir şeyin değiştirilmesi kesin olarak söz konusu değildir..."⁶⁵

İbn Hazm'a göre yüce Allah'ın yaratması en genel şekliyle iki türlüdür; birisi kurallı ve düzenli, diğeri ise kuralsız ya da bizim bilemediğimiz bir tarzda yaratmasıdır. O, bu durumu şöyle izah etmiştir:

"**Birincisi** âlemin yaratılmasındaki tek dereceli yaratmadır. Bu da meninin canlıya dönüşmesi, tohumun bir ağaca ve nebata dönüşmesi ve bilinen diğer dönüşümlerde olduğu gibi, Yüce Allah'ın âlemde inşa ettiği ve belli bir düzen üzere geçerli olan, bilinen bir dönüşüm şeklinde olur. **İkincisi** ise asla bilinmeyen dönüşümdür ve yüce Allah âlemi bunun üzerine inşa etmemiştir. İşte bunlar, nübüvvetlerinin doğruluğunu göstermek üzere peygamberlere (a.s.) ait görsel delillerdir (şevâhid). Bunlar (belli bir kuralı olmayan bu dönüşümler, yani mucizeler), söz konusu delilleri gören kimse açısından müşahade ile bilinirler ve bunları görmeyen kimselere zorunlu bilgi ifade eden tevatür yoluyla nakledilirler. Dolayısıyla bunları kabul etmek gereklidir ve peygamberlerin (a.s.) durumu dışındakilerden ayrı tutmak gerekir. Şüphesiz bunların herhangi bir türünün ne sihirbazdan ne de salih bir kuldan meydana gelmesi mümkündür. Çünkü bunun olabileceğine dair herhangi bir delil ortaya konulamayacağı gibi, bununla alakalı sahih bir nakil de yoktur. Bu aynı zamanda aklen de imkânsızdır. Şayet bu mümkün olsa idi, bu durumda muhal, mümkün ve vacip eşit olurdu. Bu ise bütün hakikatleri iptal eder ve imkânsızların hepsini mümkün kılar. Bu görüşe katılan bir kimse, gerçekte sofistlere katılmıştır."⁶⁶

Böylece İbn Hazm, Allah'ın tabiata vazettiği kuralların/kanunların değişmezliğine dikkat çekmiş; varlıkların tabiatlarının değiştirilmesi ya da ayan ve cevherlerin dönüştürülmesi Allah'ın vazettiği kanunların iptal edilmesi anlamına geleceğini, bunu da sadece varlığı yaratan ve eşi-benzeri olmayan yüce Allah'ın yapabileceğini ifade etmiştir.⁶⁷

Âlemde ister âdet isterse hârikulâde şekilde olsun bütün fiillerin ve yoktan var etmelerin yüce Allah'a ait olduğu kabul edildikten sonra, tabiatta vuku bulan bazı hârikulâde olayların da şüphesiz Allah tarafından yaratıldıkları anlaşılmış olur. İbn Hazm, Kur'ân'da ya da bir kısım sahih kaynaklarda haber verilen hârikulâde olayların, peygamberleri desteklemek için Allah tarafından yaratılmış mucizeler olduklarını ısrarlı bir şekilde savunmuştur. Ona göre bunların dışında hârikulâde bir olay yoktur; sadece peygamberlerin mucizeleri âlemdeki düzen ve işleyişin dışındadır. Ayanların dönüştürülmesi ve zâta ait özelliklerin/sıfatların değiştirilmesi tarzındaki bu mucizelerden herhangi biri, ne belli bir kanuna ne de bilinen bir sünnete uygun olarak cereyan etmişlerdir.⁶⁸ İbn Hazm, peygamberin dışındaki herhangi bir kimsenin -velî ya da sâhir olması fark etmez- âyetler/mucizeler ortaya koyamayacağı hususunda ümmetin kesin bir icması olduğunu açıklamıştır.⁶⁹

⁶⁵ Fasl, 3/600 (md. 891-893).

⁶⁶ Fasl, 3/600 (md. 893).

⁶⁷ İbn Hazm, *ed-Dürre*, 294.

⁶⁸ Fasl, 3/608 (md. 900).

⁶⁹ Fasl, 3/616 (md. 911).

İbn Hazm, bazı sūfîlerin kevnî/hissî (duyusal) kerametlerin varlığını kabul ettiklerini belirttikten sonra salih kimselerin büyük çoğunluğuna göre bu nevi olayların vukuunun mümkün olmadığını açıklamıştır. O bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“Abdullah b. Kayed ve Sūfiyye’den bir cemaat, su üzerinde yürümek, taam ihdas etmek, havayı yarıp yukarı çıkmak ve buna benzer şeylerin salihler topluluğu için imkân dâhilinde olduğunu kabul etmiştir. Salih kimselerin çoğunluğu ise, bunun imkânsız olduğu görüşünü benimsemiş, bu nevi olaylardan ve benzerlerinden insanların alıkonulduğunu kabul etmişlerdir. Çünkü yüce Allah, doğruluklarını gösteren mucizelerle (mucizât) nebilerini desteklemiştir. Söz konusu hârikulâde olaylar yani mucizeler, iddia sahipleri ile nebileri ayırt eden hadiselerdir. Şayet nebilerin dışındaki herhangi bir kimsenin, hârikulâde bir olayı ortaya koyması mümkün olsa idi, bu durumda hârikulâde olayların nebilerin doğruluğuna delil olması söz konusu olmazdı.”⁷⁰

Şayet Allah, peygamberlerin dışındaki insanların elinde hârikulâde olayları yaratacak olsa idi, bu takdirde peygamberlerin delili geçersiz hale gelir ve neticede peygamber olduklarını ispat edebilme imkânları ortadan kalkardı. O, peygamberlerin dışında –ister faziletli isterse fâsık-fâcîr olsun- herhangi bir kimse için mucize cinsinden bir hârikulâde olayın vukuunu kabul etmeyerek aslında kendi sistemiyle uyumlu genel bir tutum sergilemiştir. İbn Hazm, faziletli/salih bir kimse olmakla hârikulâde işler yapmak arasında doğrudan bir ilişki kurulamayacağı kanaatinde. O, faziletli kimselerden olağanüstü hallerin zuhur etmesinin imkânsız olduğunu özellikle Eş‘arî kelamcılarına cevap sadedinde dile getirmiş, Bâkılânî’yi (öl. 403/1013) ele alarak bu konulara kendi zaviyesinden cevaplar vermiş, yeri geldiğinde ağır eleştirilerde bulunmuştur. O, Bâkılânî’nin peygamberlerin dışındaki kimselerden hârikulâde olayların zuhur etmesini mümkün gördüğünü belirterek “Hârikulâde olaylar, ancak tehdâd ile birlikte olduklarında mucize olurlar.” dediğini bildirmiş ve buradan hareketle Bâkılânî’nin hârikulâde olayları sadece nebilere özgü olmadıklarını, salih ya da sâhir diğer insanlardan da zuhur edebileceğini kabul etmekle nübüvvetin güvenilirliğine halel getirdiğini ifade etmiştir.⁷¹

Öte yandan peygamberlerin dışındaki bir kısım insanlardan hârikulâde olayların zuhur edeceğini kabul edenler, mucize ile diğer hârikulâde olayların karışmaması ve nübüvvet müessesesine bir halel gelmemesi için mucizenin hârikulâde olmasının yanında belli özellikler taşıması gerektiğini de vurgulamışlar, özellikle “tehdâd” vasfına dikkat çekmişlerdir.⁷² İbn Hazm, Bâkılânî örneği üzerinden, ister velî isterse sâhir olsun insanların olağanüstü şeyler yapabilecekleri, ancak peygamber ile diğerleri arasında tehdâd şartının bulunduğu şeklindeki tezi doğru bulmamış ve tehdâdı bir şart olarak ileri sürenleri şu açılardan ciddi bir şekilde eleştirmiştir:

I. “Birincisi şudur: Hz. Peygamber’in mucizesinin mucize olabilmesi için tehdâdı şart koşmak -ne Kur’ân’dan, ne sahih ne de sakim sünnetten, ne icmadan, ne sahâbe kavlından, ne de aklın hücceti açısından- doğruluğuna dair hiç bir delilin olmadığı yalancı ve düzmece bir iddiadır. Bu iddiayı, bu zayıf firkadan (yani Eş‘arîlerden) önce, hiç bir kimse asla benimsememiştir...”

⁷⁰ İbn Hazm, *el-Usûl ve'l-fürâ'* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1984/1404), 132-133.

⁷¹ İbn Hazm, *el-Usûl ve'l-fürâ'*, 133.

⁷² Kelamcılar mucizenin şartları arasında “tehdâd” özelliğine yer verirler ve bunu ayrılmaz bir parça olarak kabul ederler. Bazı örnekler için bkz. Cüveynî, *el-İrşâd*, 313; Nesefî, *Tebssıra*, 2/689; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/12; Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, 531; Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 3/544-546; Şemseddin Semerkandî, *es-Sahâifü'l-İlâhiyye*, 234. Bu konuda ayrıca bkz. Halil İbrahim Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mucize* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2016), 20-34; Bulut, “Mucize”, 30/350-352; Halil İbrahim Bulut, “Mucize Teorisi”, *İslâm Düşüncesinde Teoriler*, 3/1374-1397.

II. İkincisi şudur: “Şayet Eş’arîlerin (mûcizenin vukuunda tehadînin şart olduğu şeklinde) dile getirdikleri görüş doğru olmuş olsa idi, bu durumda Allah Resulü’nün (a.s.) -parmakları arasından suyun (membadan çıkar gibi) kaynaması; iki yüzden daha fazla kişiyi bir ölçek arpa ve bir oğlak ile, başka bir seferinde bir örtü içine sarılmış bir parça yiyecek ile doyurması; bir pınara tükürmesi ve bu pınarın günümüze kadar bolca su ile kaynaması; kütüğün inlemesi; kolun konuşması; devenin ve kurdun (dile gelip) şikayet etmesi; gaybtan haber vermesi ve diğer büyük mûcizeleri gibi- mûcizelerinden (âyât) pek çoğu sakıt olurdu. Çünkü Hz. Peygamber (a.s.), bunların hiç biriyle birisine meydan okumamış ve bunları ashabından yakîn sahibi olan kimselerin huzurunda yapmıştır. (Tehaddînin bir şart olarak kabul edilmesi durumunda) Hz. Peygamber’in “Kur’ân, Yahudilerin ölümü temenni etmeye davet edilmesi ve ayın yarılması” hadiseleri dışında bir mûcizesi (âyet) kalmaz. Böylesi bir düşünceye götüren bir söz, felaket olarak yeterlidir. Eğer onlar, Hz. Peygamber’in hazır bulunan ve bulunmayan kimselere mûcizelerle meydan okuduğunu iddia ederlerse, yalan söylemiş ve böyle bir iddia uydurmuş olurlar. Çünkü söz konusu haberlerin hiç birinde Hz. Peygamber’in bunlarla herhangi bir kimseye meydan okuduğu belirtilmemiştir...”

III. Üçüncüsü şudur: Yüce Allah’ın “Eğer kendilerine (başka) bir âyet/mûcize gelirse, mutlaka ona inanacaklarına dair en güçlü yeminleriyle Allah’a yemin ettiler. De ki: “Âyetler/mûcizeler ancak Allah katındadır. O mûcizeler geldiği vakit de inanmayacaklarını siz ne bileceksiniz?”⁷³ ve “Bizi, (Kureyş’in istediği) âyetleri/mûcizeleri göndermekten, ancak, öncekilerin onları yalanlamış olması alıkoydu...”⁷⁴ meâlindeki sözleri ikna edici bir delildir. Yüce Allah, peygamberlerden (a.s.) istenilen bu mûcizeleri “âyet” diye isimlendirmiş ve bunlarda başkalarına meydan okumayı şart koşmamıştır. Neticede tehadîyi şart olarak ileri sürmenin mutlak anlamda geçersiz olduğu ortaya çıkmıştır. Yine söz konusu hârikulâde hadiseler zuhur ettiklerinde, -orada ister tehadî özelliği olsun isterse olmasın- onun bir âyet/mûcize olduğu doğrudur. Ne sihirbazların ne de peygamberin dışındaki herhangi bir kimsenin âyetler/mûcizeler ortaya koyamayacağı hususunda ümmetin kesin bir icması gerçekleşmiştir. Böylece mûcizelerin -ne sihirbazlar ne de peygamber olmayan herhangi bir kimse için gerçekleşmeyen- deliller oldukları anlaşılmıştır.

IV. Dördüncüsü şudur: Şayet tehadî hükmü sahih olsa idi, bu durumda onun (Bâkılânî’nin) aleyhine bir delil olurdu. Çünkü onlara (Eş’arîlere) göre tehadî, hiçbir kimsenin söz konusu hârikulâde hadisenin benzerini yapmaya güç yetirememesini gerektirir. Zira birisinin bunun bir benzerini var etmesi mümkün olsa idi, o halde onun meydan okuması geçersiz olur ve ona “Salih ya da sihirbaz olsun, senin yaptığın bu işin benzerini yapan kimseler vardır.” şeklinde cevap verilir.

V. Beşincisi şudur: Dedikleri şey olmuş olsa ve sihirbazdan veya faziletli bir kimseden meydan okuma olmaksızın mûcizenin zuhur etmesi caiz olsa idi, bu durumda sihirbazın ve faziletli kişinin ölümünden sonra onların hakkında aşırılığa düşen kimselerin -söz konusu hârikulâde olaylarla- onların lehinde tehadîde bulunmaları mümkün olurdu. Nitekim gulat (Şia’nın aşırı gidenleri), Ali (r.a.) hakkında böyle yapmıştır. Dolayısıyla her hâlükârda onların bu görüşü geçersizdir.”⁷⁵

Şu halde İbn Hazm, tehadî vasfının gerekliliği hususunda ne Kur’ân’dan ne de hadislerden bir delil ileri sürülemeyeceğini, dolayısıyla tehadî şartının Kur’ân’a dayanmadığını söylemiştir.⁷⁶ Dahası böyle bir vasfın mûcizenin bir şartı olarak kabul edilmesi durumunda Hz. Peygamber’in pek çok mûcizesinin mûcize olmaktan çıkacağını söylemiştir. Zira Hz. Peygamber, güvenilir haberlerle bildirilen olağanüstü hadiselerin hiçbirinde muhataplarına meydan okumamıştır. Onun bakış açısına göre bu nevi hârikulâde olaylar sadece nebilerden zuhur ederler, bundan dolayı da mûcizedirler. Burada müellifin iddia sahiplerini kendi görüşlerinden hareketle hatalı

⁷³ el-En’âm 6/109.

⁷⁴ el-İsrâ 17/59.

⁷⁵ Bkz. *Fasl*, 3/614-616 (md. 909-913).

⁷⁶ Bkz. İbn Hazm, *İlmü’l-keîlâm*, 78-79.

olduklarını ortaya koyduğunu görmekteyiz. Şayet tehadî vasfından maksat hiçbir kimsenin söz konusu hârikulâdeyi yapamayacağı iddia ediliyorsa, bu durumda onun benzerini yapmaya hiçbir kimsenin güç yetirememesi gerekirdi. Hâlbuki tehadî şartını ileri sürenler, bu vasıf olmaksızın söz konusu olağanüstü durumun başkalarınca yapılabilmesini kabul etmişlerdir. Bu ise bir tenakuzdur. Ayrıca müellif, önemli bir sosyolojik realiteye dikkat çekerek faziletli ya da sâhir bir kimsenin olağanüstü işler yapması durumunda –her ne kadar kendisi böyle bir iddiada bulunmasa da- sonraki zamanlarda onun adına nübüvvet iddialarının ileri sürülmesi imkân dâhilindedir. Tarihte bunun örnekleri vardır. Bu sebeple müellif, nübüvvet müessesesine halel gelmesin diye baştan bu yolu kesmeye çalışmıştır. Böylece İbn Hazm, mûcizelerin sadece peygamberlere özgü olduklarını, bunlara benzer ya da denk aynı cinsten hârikulâde olayların başkaları tarafından yapılmasının imkânsız olduğunu kabul etmiştir.

2.2. Hissî (Duyusal) Kerametlere Reddiye

İbn Hazm, bazı kimselerin “Yüce Allah’ın bir kerameti olmak üzere salih kulların cisimler yaratmasını, ayanları değiştirmesini, tabiatları dönüştürmesini ve peygamberlere ait olan bütün mûcizeleri yapabilmelerini mümkün kabul ettiklerini”⁷⁷ belirttikten sonra, hak ve hakikat taraftarlarının bu kanaatte olmadığını şöyle açıklamıştır:

“Ehl-i Hak, yüce Allah’tan başka hiçbir kimsenin ayanları dönüştüremeyeceği ve tabiatları değiştiremeyeceği görüşünü kabul etmiştir. İster meydan okuma amacı olsun isterse bu şekilde olmasın, ayan ve tabiatların değiştirilmesini yüce Allah sadece peygamberleri için gerçekleştirir. Bunların tamamı, peygamberlere (a.s.) ait âyetlerdir (mûcizelerdir). Söz konusu hadiselerin salih kullar, sihirbazlar ve de -peygamberlerin dışındaki- herhangi bir kimse için mümkün olması hâlinde, tehadînin bir anlamı kalmaz.”⁷⁸

Böylece o, tabiatta vuku bulan olağanüstü durumların da Allah tarafından peygamberleri tasdik etmek üzere yaratıldıklarını açıklamıştır.

Kendi sisteminde mûcizeden başka herhangi bir hârikulâde olayın varlığına yer vermeyen İbn Hazm, keramet ve sihir yoluyla hârikulâde işler yapılabileceğini kabul edenleri ve özellikle Eş’arî kelamcıları şöyle tenkit etmiştir:

“Onlara (Eş’arîlere) göre fâsık veya kâfir olduğu hâlde sihirbazın maddeyi değiştirmesini mümkün gören bir kimsenin sözünden daha garip bir şey yoktur. Onlar, bunun benzerini salih bir kula ya da nebiye de mümkün görürler. Neticede onlar hem nebinin, hem de salih, fâsık ya da kâfir bir kimsenin maddeyi değiştirmesini mümkün kabul ederler. Böylece maddenin değiştirilmesi her bir kimse açısından mümkün olmuştur. Bunun benzeri bir neticeye götüren her bir görüşe lanet olsun!”⁷⁹

Öte yandan hârikulâde hadiselerin imkânını kabul edenleri İbn Hazm şöyle eleştirmiştir:

“Bu tür hâdiseleri sihirbaz ve faziletli kimse için mümkün gören kimseye, “Bu hâdiseler, bu ikisinin yani sihirbaz ve faziletli kimselerin dışındaki bir kimse için caiz midir? Yoksa sadece bu ikisi için mi geçerlidir?” diye sorarız. Eğer o, “Bu durum, sadece sihirbaz ve faziletli kişi için mümkündür.” derse, -ki bu onların görüşüdür-, bu durumda onlara şu soruyu yöneltiriz: “Bu ikisi (sihirbaz ve

⁷⁷ Fasl, 3/598 (md. 889).

⁷⁸ Fasl, 3/598 (md. 890).

⁷⁹ Fasl, 3/624 (md. 922).

faziletli kişi) ile diğer insanlar arasındaki fark nedir?" Bunlar ile diğer insanlar arasında bir fark olduğunu söylemek, herhangi bir kimsenin söylemekten âciz kalmayacağı bir iddiadan başka bir şey değildir. Eğer onlar, "Bu hadiseler, sihirbaz ve faziletli kimselerin dışındakiler için de mümkündür" derlerse, bu durumda onlar hakikatlerin varlığını ispat edemeyen sofistlere gerçek anlamda katılmış olurlar. Bu durumda onların "semaya yükselip melekleri gördüğünü, kuşlarla konuşup keçi boynuzu, hurma ve üzüm bağlarını devşirdiğini; erkeklerin hâmile kalıp çocuk doğurduklarını ve benzeri saçmalıkları iddia eden bir kimseyi" tasdik etmesi de mümkündür. Öyle ki bu duruma gelen bir kimseye -eğer mümkün olursa- lâîk olduğu şekilde muamele etmek ya da deliliği ve hayâsının azlığından dolayı ondan yüz çevirmek gerekli olur."⁸⁰

İbn Hazm, faziletli bir kimse olmakla hârikulâde olaylar yapmak arasında ilişki kurulmasını doğru bulmaz. Ona göre Yüce Allah, böylesine hârikulâde hadiseleri faziletli kişinin faziletinden dolayı ona vermediği gibi, fâsıkın fâsıklığından ya da kâfirin küfründen dolayı da bunları menetmez. O, bütüncül bir şekilde meseleye bakarak, mûcizenin dışındaki bütün olağanüstü hadiselerle ortak bir tavır alır. Çünkü bu nevi olayları Hz. Peygamber'in (a.s.) vefatından sonra mümkün görmek, mûcizeye hâlel getirir. Faziletli ya da fâsık bir kimse ya da onların takipçileri, söz konusu hârikulâde olayın bir mûcize olduğunu iddia edebilir. Böylesi bir durumda da din konusunda bir müphemlik ortaya çıkar.⁸¹ İbn Hazm, faziletli kimselerin ellerinde hârikulâde olayların meydana gelmesinin imkânsızlığını Hz. Ali'ye nispet edilen güneşin geri döndürülmesi (redd-i şems)⁸² örneği üzerinden anlatmıştır: "İmâmiyye, güneşin Ali b. Ebû Talib için iki kere geri döndürüldüğü hususunda hemfikirdir. Dönemin yakınlığı ve halkın çokluğuna rağmen bundan daha büyük bir küstahlık, inatçılık, hayâsızlık ve yalan söyleme cüreti olabilir mi?"⁸³ O, Râfizilerin Hz. Ali hakkındaki bu iddialarını küstahlık ve hayâsızlık olarak tasvir ettikten sonra faziletli kimselerden zuhur ettiği iddia edilen olaylarla bir mukayese yapar ve şöyle der: "Faziletli bir kimse hakkında yukarıda zikrettiğimiz şeylerden herhangi birisini iddia eden bir kimse ile "Ali b. Ebû Talib için güneş iki defa geri çevrildi." şeklindeki Râfizilerin iddiası arasında bir fark yoktur."⁸⁴

İbn Hazm, benzer hârikulâde olayları kendi ruhbanlarına ve din adamlarına nispet eden Yahudi ve Hıristiyanları da eleştirir: "Hıristiyanların kendi ruhbanları ve eski önderleri hakkındaki iddiaları da böyledir. Şüphesiz ki onlar, "ayanların değiştirilmesi/dönüştürülmesi" açısından, bunların iddia ettiklerinin çok daha fazlasını onlar (kendi ruhbanları) için iddia ediyorlardı."⁸⁵ Yahudilerin de benzer iddialar ileri sürdüklerini belirten İbn Hazm, yaşadığı dönemden bir örnek vermiştir. Kurtuba'daki Yahudilerin naklettiğine göre onların hahamlardan biri, bir günde Bağdat'tan Kurtuba'ya yolculuk etmiş,

⁸⁰ Fasl, 3/602 (md. 894).

⁸¹ Fasl, 3/622 (md. 920).

⁸² Şif kaynaklarda Hz. Ali'nin vasîliğini ispat üzere pek çok delilin getirildiği bilinmektedir. Bunlardan biri de "Redd-i Şems" diye bilinen, batan güneşin Hz. Ali'nin talebi üzerine yeniden ikinci vaktine dönmesi örneğidir. Bu olaya göre Hz. Ali, Bâbil'de bir yere uğradığında güneş batmış, akşam olmuş ve yıldızlar ortaya çıkmıştır. Bu sırada ikinci namazını kılmadığını hatırlamış, dizlerinin üzerine çökmüş ve Allah'ın izni ile güneşin geri gelmesini, yeniden görünmesini isteyerek dua etmiştir. Bunun üzerine güneş geriye gelmiş, ortalık aydınlanmış, ikinci namazını kılmış, sonra yıldızın kayıp gittiği gibi güneş kaybolmuş ve karanlık yeniden ortalığı kaplamıştır (Konuyla ilgili Şif kaynaklara ulaşmak ve detaylara bakmak için bkz. Siddık Kormaz, *Şîa'nın Oluşumu Hz. Ali'nin Vasîliği Düşüncesi* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2014), 71-72).

⁸³ Fasl, 3/456 (md. 669).

⁸⁴ Fasl, 3/602 (md. 895).

⁸⁵ Fasl, 3/602 (md. 895).

yolda İskenderânî oğullarından Müslüman bir adamın başına iki boynuz dikmiştir. Bu nevi haberlerin tamamının uydurma olduğunu belirten müellif, “İskenderânî oğulları, bilinen, tanınmış, şerefli bir topluluktur; onlardan herhangi birisi hakkında böylesi bir durum bilinmemektedir. Ahmaklığın hiç bir sınırı yoktur.”⁸⁶ diyerek bu nevi hadiselerin olabileceğini kabul etmenin ve bunları nakletmenin büyük bir ahmaklık olduğunu vurgulamıştır.

Öte yandan İbn Hazm’ın salih ve muttaki müminlerin dualarının kabul edilmesi, işlerinde başarılı olmaları ve benzeri ilahi lütuflar şeklindeki manevi kerametleri kabul ettiğini de belirtmemiz gerekir. Bu konuda o, üç mağara arkadaşı hakkında rivayet edilen ve onların kendi amellerini anlattıkça kayanın parça parça küçülüp açılması şeklindeki haberi⁸⁷ örnek göstermiş; burada bir hârikulâde durumun olmadığını, böylesi bir durumun her zaman ve herkes için mümkün olduğunu, dua ile ya da dua etmeksizin gerçekleşebileceğini belirtmiştir. Ayrıca o, düşmanın ölmesi, üzüntüsünün kaybolması veya dünyada güven ve emniyete ulaşmak için dua eden bir kimseyi de örnek göstererek bunların dua ile mümkün olacaklarını belirtmiştir.⁸⁸ Bununla birlikte o, dualar konusunda bir sınır koymaktan da uzak durmamış; Allah’tan istenilen şeylerin makul, mümkün ve İslâm dairesinde olması gerektiğine dikkat çekmiştir. Nitekim İbn Hazm, “Benden isteyin size vereyim”⁸⁹ mealindeki âyeti gerekçe göstererek velî kimselerin hârikulâde olaylar yapabileceğini ileri sürenlere şöyle cevap vermiştir:

“Bu nas ve bu icma, her hususta değil de sadece bazı konularda geçerlidir. Görmez misin ki bir kimse yüce Allah’tan kendisini nebi ya da benzer bir görevle görevlendirmesini istemiş olsa, onun davetine asla icabet edilmez. Çünkü icabet, mümkinat konularından olup da hakkında dua etmeye teşvik ediliğimiz hususlarda olur. Bu da günahların affedilmesi, çocuklarımızın göz aydınlığı olması, rızkın genişlemesi, bela ve musibetlerin defedilmesi gibi hususlarda olur. Hârikulâde işler yapmayı talep eden bir kimse ise isyankâr olmuştur. Çünkü o, dua edilmesi emredilmeyen hususlarda ve ihtiyaç olmayan konularda dua etmiştir, dolayısıyla günah ve sorumlulukla karşılık görmesi daha uygundur.”⁹⁰

Başka bir yerde o, dualarla neler istenebileceği hususunda şöyle demiştir:

“Biz, yüce Allah’tan kendisini bir peygamber yapmasını ya da İslâm dinini nesh etmesini ya da vaktinden önce kıyameti yaratmasını ya da insanların tamamını maymunlara dönüştürmesini ya da kendisine üçüncü bir göz vermesini veya kâfirleri cennete ve müminleri de cehenneme koymasını ve buna benzer şeyleri isteyen bir kimse hakkında ne düşündüklerini sorarız. Eğer onlar, bütün bu hususları mümkün görürseler, küfre düşmüş olurlar ve -küfürleriyle birlikte- deliler topluluğuna katılmış olurlar. Eğer bütün bunları imkânsız görürlerse, bu durumda mezkûr âyetlerle delil getirmeyi terk etmiş olurlar. Böylece dualara icabetin umumî konularda değil, özel ve hususî konularda olduğu anlaşılır.”⁹¹

Onun bu ifadelerinden bir müminin günahların affedilmesi, çocuklarının göz aydınlığı olması, rızkın genişlemesi, bela ve musibetlerin defedilmesi gibi hususlarda dua edebileceğini; ancak akla

⁸⁶ Fasl, 3/602 (md. 896).

⁸⁷ Bu rivayet için bkz. Buhârî, “Büyû” , 98, “İcâre” , 12, “Enbiyâ” , 53, “Edeb” 5; Müslim, “Zikir” , 100.

⁸⁸ Fasl, 3/624 (md. 921).

⁸⁹ el-Mü’min 40/60.

⁹⁰ İbn Hazm, *el-Usûl ve’l-fürû’*, 134.

⁹¹ Fasl, 3/626 (md. 923).

mantığa aykırı ve İslâm itikadına ters düşen konularda dua etmesinin ya da talepte bulunmasının asla kabul edilmeyeceğini ve bunların yanlış ve günah olduğunu öğrenmekteyiz.

İbn Hazm'ın genel bir tutum sergileyerek mucizeler dışındaki hârikulâde olayları toptan reddetmesi beraberinde bazı soruların gündeme gelmesine sebep olmuştur. Zira Kur'ân'da peygamber olmadığı bilinen bazı kimselerden hârikulâde olayların zuhur ettiği bildirilmiştir. Dahası güvenilir hadis kaynaklarında da benzer haberler vardır. Bunları İbn Hazm'ın reddetmesi mümkün olmadığından kendi sistemi içerisinde nasıl izah ettiği hususu önem arz etmektedir. Aşağıda önce Kur'ân-ı Kerîm'de bildirilen hârikulâde olaylar, bilahare de hadislerde bildirilenler ele alınacak ve İbn Hazm'ın izahına yer verilecektir.

2.2.1. Kur'ân'da Bildirilen Hârikulâde Olaylar

Kur'ân'da –peygamber olmadıkları halde- kendilerinden hârikulâde olaylar zuhur ettiği bildirilen kimseler ve olaylar vardır. Bunlara örnek olarak “Sebe melikesinin tahtını Hz. Süleyman'ın huzuruna getirmesi,⁹² Hz. Meryem'e Allah katından rızık gelmesi,⁹³ Ashâb-ı Kehf'in durumu,⁹⁴ Hızır ve Zülkarneyn⁹⁵” hadiseleri verilebilir.⁹⁶ İbn Hazm'ın bu olayları reddetmesi söz konusu değildir ve o bu olayları kendi sisteminde sağlam bir yere koymuş ve izah etmiştir. Aslında onun tabiat anlayışında olağanüstü haller dediğimiz hadiseler vardır. Ancak bunları sadece peygamberlere hasretmiş, diğer kimseler için vuku bulmalarını imkânsız görmüştür. Bu bağlamda o, peygamber hayatta iken bir kısım insanlardan hârikulâde olayların zuhur etmesini mümkün görmüş ve bunları da yaşayan peygamberin mucizeleri olarak tanımlamıştır. Yukarıda zikredilen hârikulâde olaylar da bir peygamberin hayatta olduğu dönemlerde gerçekleşmiş, dolayısıyla bu hadiseleri dönemin yaşayan peygamberinin mucizesi olarak değerlendirmiştir. Nitekim Sebe melikesinin tahtının bir anda Hz. Süleyman'ın yanına getirilmesi,⁹⁷ karınca ve Hüdhdü kısıları Allah'ın elçisi Süleyman'a (a.s.) ait âyetlerdir.⁹⁸ Yine “Ashâb-ı Kehf'in köpekleriyle birlikte bir mağarada uzun süre uyuyup kalmaları”⁹⁹ ve sonrasında yeniden hayata dönmeleri, Hızır ve Zülkarneyn hadiseleri de o dönemde yaşayan ancak isimlerini bilmediğimiz nebilerin mucizeleri olabilir.¹⁰⁰

Hz. Meryem'e Allah katından rızık gelmesi¹⁰¹ hadisesini ise İbn Hazm, doğrudan Hz. Meryem'in nebi oluşu ile izah etmiş, Cebrail'in kendisiyle konuşmuş olmasını¹⁰² buna delil göstermiştir.¹⁰³ Yine Hz. Mûsâ'nın annesine bebeğinin geri verilmesi¹⁰⁴ hadisesini de aynı şekilde izah etmiştir. Zira Allah, Mûsâ'nın annesine çocuğunu denize bırakmasını vahyettiğini bildirmektedir. Ona göre

⁹² en-Neml 27/38-40.

⁹³ Meryem 19/25.

⁹⁴ el-Kehf 18/10-26.

⁹⁵ el-Kehf 18/60.

⁹⁶ Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 3/544-546.

⁹⁷ en-Neml 27/38-40.

⁹⁸ *Fasl*, 1/374 (md. 468).

⁹⁹ el-Kehf 18/10-26.

¹⁰⁰ İbn Hazm'ın *el-Fasl* adlı eserinde Hızır ve Zülkarneyn'in durumunu izah eden bir bilgiye ulaşamamıştır.

¹⁰¹ Meryem 19/25.

¹⁰² Meryem 19/19.

¹⁰³ *Fasl*, 3/648 (md. 960).

¹⁰⁴ el-Kasas 28/7-13.

bu durum nübüvvetin göstergesidir.¹⁰⁵ Netice olarak İbn Hazm, Kur’ân’da önceki kavimlere ait keramet örneklerini dönemin yaşayan peygamberine ait mucizeler olarak izah etmiştir. Doğrusu bu anlayışı kabul eden başkaca İslâm âlimleri vardır.¹⁰⁶

2.2.2. Hadislerde Zikredilen Hârikulâde Olaylar Meselesi

Hz. Peygamber henüz hayatta iken bazı sahâbîlerden hârikulâde olayların zuhur ettiğine dair haberler hadis kaynaklarında yer bulmuştur. Dahası sahâbeye, tâbiîne ve tebeu’t-tâbiîne ait çeşitli keramet hadiseleri nakledilmiştir.¹⁰⁷ Allah Elçisi ve sahâbe döneminde oldukça seyrek görülen keramet olaylarıyla ilgili rivayetler zamanla artmış, hatta bir velîye ait olmak üzere birçok keramet nakledilmiştir. Sahâbe ve onları izleyen ilk iki nesilden -çoğu zayıf rivayetler de olsa- az sayıda keramet rivayet edilmesi dikkate değer bir husustur.¹⁰⁸ Bununla birlikte belli bir dönemden sonra keramet rivayetleri yaygınlık kazanmıştır. Bu durumdan uzak duramayan pek çok mütekekkim velîlerin kerametini kabul etmek, kitaplarında zikretmek ve Ehl-i Sünnet’in ortak bir esası olarak izah etmek durumunda kalmıştır. Ayrıca bunlar, söz konusu kerametleri Hz. Peygamber’in mucizesi olarak değerlendirmişlerdir. Aşağıda Hz. Peygamber döneminde zuhur ettiği nakledilen ve kitaplara kaydedilen bazı meşhur keramet örnekleri sıralanmıştır:

- I. “Bir bedevî şekline girerek Resûl-i Ekrem’le konuşan Cebrâil’i sahâbenin görmesi”, bazen de Cebrâil’in Dihye b. Halife el-Kelbî şeklinde görünmesi hadisesi,¹⁰⁹
- II. “Hz. Ebû Bekir’in üç kişi için hazırladığı yemeğin bereketlenmesi, birçok kişinin bu yemekten yemesi ve yine de yemeğin artması”,¹¹⁰
- III. “Üseyd b. Hudayr’ın bir gece Kur’ân okurken meleklerin kendisini dinlemeye geldiklerini görmesi”,¹¹¹
- IV. “Abbâd b. Bişr ile Üseyd b. Hudayr’ın bir gece Hz. Peygamber’in sohbetinden ayrılıp evlerine giderken bir ışığın önlerini aydınlatması”,¹¹²
- V. Uhud Savaşında şehit düşen Hanzale b. Ebû Âmir melekler tarafından yıkandığından “Gasîlü’l-melâike” şeklinde anılması,¹¹³
- VI. Uğradığı iftirayı beşikteki çocuğu konuşurmak suretiyle çürüten Cüreyc isminde bir velînin durumu,¹¹⁴
- VII. Mağarada mahsur kalan üç kişinin olağanüstü bir şekilde bu durumdan kurtulması,¹¹⁵
- VIII. Üzerine yük yüklenen bir sığırın dile gelip sahibine, “Ben bunun için yaratılmadım” demesi,¹¹⁶

¹⁰⁵ Fasl, 3/648 (md. 961-962).

¹⁰⁶ Kur’an’da zikredilen keramet örneklerinin dönemin yaşayan peygamberinin mucizesi olduğunu söyleyen âlimler için bkz. Sâbûnî, *Mâtürîdiyye Akaidi*, 117.

¹⁰⁷ Örnek olarak bkz. Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîrü’l-kebîr*, 5/687. Ayrıca krş. Uludağ, “Keramet”, 25/265-268.

¹⁰⁸ Uludağ, “Keramet”, 25/265-268.

¹⁰⁹ Buhârî, “İmân”, 37; Müslim, “İmân”, 57, “Birr”, 12.

¹¹⁰ Buhârî, “Edeb”, 88, “Menâkıb”, 25, “Mevâkît”, 41; Müslim, “Eşribe”, 176.

¹¹¹ Buhârî, “Fezâ’ilü’l-Kur’ân”, 15; “Menâkıb”, 25; Müslim, “Salâtü’l-müsâfirîn”, 242.

¹¹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/139, 191; Dârimî, “Fezâ’ilü’l-Kur’ân”, 8; Buhârî, “Salât”, 79.

¹¹³ Detaylı bilgi için bkz. Kamil Çakın, “Hanzale b. Ebû Âmir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 16/51.

¹¹⁴ Buhârî, “Enbiyâ”, 48. Ayrıca bkz. Abdurrahman Küçük, “Cüreyc”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 8/137-138.

¹¹⁵ Buhârî, “İcâre”, 12.

¹¹⁶ Buhârî, “Enbiyâ”, 54.

IX. Hz. Ömer'in uzak mesafeden Hz. Sâriye'yi uyarması.¹¹⁷

Yukarıda maddeler halinde tatad ettiğimiz olaylar, önemli hadis kaynaklarında keramet örnekleri olarak zikredilmiştir. Genel olarak İslâm âlimleri, velîye nispetle keramet diye isimlendirilen hârikulâde olayların Hz. Peygamber'in vefatından sonra onun devam eden hissî mûcizeleri olarak değerlendirmişlerdir.¹¹⁸ Faziletli kimselerden kıyamet sabahına kadar bu nevi olayların zuhurunu mümkün görmüşler ve bunları -Hz. Peygamber'e tabi olduklarından dolayı- onun mûcizeleri olarak değerlendirmişlerdir.

Kendisi de bir hadisçi olan İbn Hazm, Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde sahâbenin bazılarında zuhur ettiği bildirilen hârikulâde olayları "Hz. Peygamber'in mûcizeleri" olarak kabul etmiş ve eserlerinde çeşitli vesilelerle bazı örnekler zikretmiştir:

- I. "(Tufeyl b.) Amr b. Hameme ed-Devsî'nin¹¹⁹ kamçısında bir ışık, bir parıltının görülmesi":¹²⁰ Resul-i Ekrem, kavmini davet için gayret eden Hz. Tufeyl'e kabile mensuplarına iyi davranmasını tavsiye etmiş ve davetini kolaylaştırması için, "Allah'ım ona nur ver ve bir alâmet lütfet!" şeklinde dua etmiş ve bu duanın akabinde alında bir ışık peyda olmuştur. Ancak Tufeyl, bu ışığın alında değil, kamçısının ucunda olmasını isteyince ışığın kamçıya geçtiği rivayet edilmiştir. Bu özelliği sebebiyle kendisine "Zin-nûr" (ışık sahibi) lakabı uygun görülmüştür.¹²¹ Bu hadiseyi İbn Hazm, Allah Elçisinin bir mûcizesi olarak kabul etmiştir. Bunun Hz. Peygamber'e ait bir mûcize olduğunun delili ise, söz konusu nurun Hz. Peygamber'in vefatı sonrasında kaybolduğunu bildirmesidir.¹²²
- II. "Hz. Peygamber'in emriyle Hz. Ömer'in dört yüz atlıya yanındaki az bir hurmayı azık olarak vermesi, fakat hurmaların azalmaması",¹²³
- III. Hubeyb b. Adî'nin kıssası,¹²⁴

¹¹⁷ İbnü'l-Esîr, Ali b. Muhammed b. Esir, *el-Kâmil fi't-tarih*, nşr. C.J.Tornberg (Beyrut 1399/1979), 3/21-22; Kelâbâzî, *Taarruf*, 72; Neseî, *Tebşıra*, 2/775-777; Sâbûnî, *Mâtürîdiyye Akaidi*, 116-117. Hz. Ömer'in, Nihâvend'de savaştan ve düşman tarafından kuşatılma tehlikesiyle karşılaşan Sâriye isimli kumandanına Medine'den seslenerek tâlimat verdiği dair rivayet çok yaygın olmakla beraber sahih bir senede dayanmadığı bildirilmiştir (Detaylı bilgi için bkz. Adem Apak, "Sâriye b. Züneym", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/158)

¹¹⁸ Yusuf Şevki Yavuz, "Keramet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/268-270. Ayrıca bkz. Neseî, *Tebşıra*, 2/776-777.

¹¹⁹ et-Tufeyl b. Amr b. Tarif el-Ezdi ed-Devsî (öl. 12/633), Yemenli Ezd kabilesinin Devs boyunun ileri gelenlerinden biri olup kabilesinin İslâm'a girmesine vesile olmuş bir sahâbidir (Geniş bilgi için bkz. Zekeriya Güler, "Tufeyl b. Amr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/323-324).

¹²⁰ *Fasl*, 3/622 (md. 918).

¹²¹ Güler, "Tufeyl b. Amr", 41/323-324.

¹²² *Fasl*, 3/622 (md. 918). Ancak biz, Hz. Peygamber'in vefatı ile birlikte kamçının ucundaki nurun kaybolduğuna dair İbn Hazm'ın dışında bir bilgi bulamadık.

¹²³ *Fasl*, 1/1020 (md. 1736).

¹²⁴ Sahâbeden olan Hubeyb b. Adî b. Mâlik el-Ensârî (öl. 4/625), Uhud Gazvesi sonrasında Lihyanoğullarının İslâm'ı öğrenmek üzere kendilerine öğreticilerin gönderilmesi bahanesi ile bazı sahâbileri katlettikleri bir hadiseye işaret etmektedir. Buna göre Hz. Peygamber, on kadar sahâbiyi bu işle görevlendirmiş, ancak yolda tuzağa düşürülüp şehit edilmişlerdir. Bunların içinde öldürülmeyip bir müddet Mekke'de esaret hayatı yaşayan Hubeyb'in bazı hârikulâde olaylara muhatap olduğu nakledilmiştir. Daha sonra Müslüman olan Hâris b. Âmir'in kızı Zeyneb, prangaya vurulmuş olan Hubeyb'i zaman zaman kapı aralığından gözetlediğini, üzüm mevsimi olmadığı halde onu üzüm yerken gördüğünü, bunu ona Allah'ın ikram etmiş olabileceğini söylemiştir. (Detaylı bilgi için bkz. M. Yaşar Kandemir, "Hubeyb b. Adî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/266-267)

IV. Hz. Osman'ın elinde küçük taşların tesbihatta bulunması.¹²⁵

İbn Hazm, Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde –mümin ya da fâsık ayrımı yapmaksızın- diğer insanlardan bir takım hârikulâde olayların zuhur etmesini mümkün görmüş ve ilgili haberleri kabul etmiştir. O, bu durumu şöyle açıklamıştır:

“Ayanların değiştirilmesi ve tabiatın dönüştürülmesi açısından peygamber olmayan bir kimse hakkında ifade edilen şeyler yalandır. Ancak bunlardan Hz. Peygamber'in döneminde var olanlar istisnadır. Kütükte zuhur eden inilti, (Hz. Peygamber'e ikram edilen) zehirlenmiş bir koyunun dile gelip konuşması, asânın ejderhaya dönüşmesi örneklerinde olduğu gibi onun döneminde zuhur eden bu şeyler Hz. Peygamber'e ait bir mûcizedir. Söz konusu âyetlerin kendisinde zuhur ettiği kişinin salih yahut fâsık bir kimse olması denktir. Bu, Amr b. Hameme ed-Devsî'nin¹²⁶ kamçısında ortaya çıkan nur gibidir. Bunun (peygambere ait olduğunun) delili ise, söz konusu nurun Hz. Peygamber'in (a.s.) vefatından sonra kaybolmasıdır.”¹²⁷

İbn Hazm, sahâbe arasında bazı kimselerden hârikulâde olaylar zuhur ettiğine dair Hubeyb b. Adiy'in kıssasını ve Hz. Osman'ın elinde küçük taşların tesbihatta bulunduğunu ve buna benzer hadiseleri gerekçe göstererek itiraz edenlere, söz konusu hadiselerin Hz. Peygamber hayatta iken vuku bulduğunu belirterek cevap verdiğini görmekteyiz. O, Hz. Peygamber hayatta iken bu nevi olayların zuhurunu imkân dâhilinde görmüş, ancak bu hadiselerin elinde zuhur ettiği kimselere herhangi bir üstünlük kazandırmadığını, sadece Allah'ın onlara ikramda bulunduğunu açıklamıştır.¹²⁸ Burada İbn Hazm'ın, Hz. Peygamber hayatta iken sahâbeden ya da diğer insanlardan birtakım hârikulâde hadiselerin zuhur etmesini mümkün gördüğünü anlamaktayız. Aslında bu durum genel anlamda İslâm âlimlerinin tutumuna da uygundur. Zira İslâm âlimleri, Kur'ân'da ve hadislerde ifade edilen keramet türündeki hârikulâde olayları mensubu oldukları peygamberin mûcizesi olarak yorumlamışlardır. Bu nevi olayların velî kabul edilen kimselerin elinde zuhur etmeye devam edeceğini de kabul etmişlerdir.¹²⁹ İşte burada İbn Hazm, kendi farklılığını göstermektedir. Ona göre –aşağıda izah edileceği üzere- Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde bu nevi hadiselerin vuku mümkündür, ancak onun vefatından sonra bunların vuku bulması asla söz konusu değildir.

2.3. Hz. Peygamber'in Vefatı Sonrasında Hârikulâde Olayların İmkânı Meselesi

İbn Hazm'ın Hz. Peygamber döneminde vuku bulduğu belirtilen ve hadis kaynaklarında ifade edilen bir kısım hârikulâde olayların varlığını kabul ettiğini ve bunları Hz. Peygamber'in mûcizeleri olarak değerlendirdiğini yukarıda belirtmiştik. Ona göre hadislerde ifade edilen söz konusu hârikulâde olayların tamamı Hz. Peygamber hayatta iken vuku bulmuştur. Bu sebeple –kütüğün inlemesi, suyun ve yiyeceklerin bereketlenmesi gibi- bunlar da Hz. Peygamber'in mûcizeleri olarak görülmelidir. Bu durum kabul edildiğinde Hz. Peygamber hayatta iken başkalarının elinde hârikulâde olayların zuhur etmesinde bir problem yoktur, zira Hz. Peygamber hayattadır. Ancak o, Allah Resulünün vefatından sonra bu nevi hadiselerin vukuunu kabul

¹²⁵ Bkz. İbn Hazm, *el-Usûl ve'l-fürû'*, 133.

¹²⁶ Bu şahsın adı Tufeyl b. Amr b. Tarîf ed-Dûsî'dir. Lakabı ise “Zu'n-nûr”dur.

¹²⁷ *Fasl*, 3/622 (md. 918).

¹²⁸ İbn Hazm, *el-Usûl ve'l-fürû'*, 133.

¹²⁹ Yusuf Şevki Yavuz, “Keramet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/268-270.

etmemiştir.¹³⁰ Onun bu konudaki tutumu o denli net ve kesindir ki, Hz. Peygamber'in vefatı sonrasında bu nevi olayların olamayacağını, eğer bu türden rivayetler varsa yalan ve mevzu olduklarını hiç çekinmeden ifade etmiş ve kendisini de sorgulayarak durumu şöyle izah etmiştir:

“Sizler, peygamberin yaşadığı dönemde peygamberin dışındaki bir kimsede mucizenin zuhur etmesini –söz konusu peygambere ait bir âyet/delil olsun diye- mümkün gördüğünüze göre, aynı şekilde Hz. Peygamber'in vefatından sonra –ona ait bir delil olması için- benzer hadiseleri niçin mümkün görmediniz? Hâlbuki bu ikisi arasında bir fark yoktur.” denilirse, şöyle cevap veririz: Biz bunu cansız varlıklarda, diğer canlılarda ve yüce Allah'ın insanlardan bazılarında izhar etmeyi dilediği kimselerde mümkün görürüz. Yüce Allah (böylesine hârikulâde hadiseleri) faziletli kişinin faziletinden dolayı ona tahsis etmez, yine fâsıkın fâsıklığından dolayı veya kâfirin küfründen dolayı bu nevi hadiseleri onlardan menetmez. Ancak biz, hârikulâde olayları sadece faziletli kimselere tahsis eden ve onlara ait bir keramet olarak kabul eden kimseye karşıyız. Şayet bu durum Hz. Peygamber'in (a.s.) vefatından sonra mümkün olsa idi, işler karışırdı. Bu durumda söz konusu âyetin, bu faziletli kişiye ya da bu fâsık veya âyetin kendisine ait olduğunu iddia eden insanlardan birisine ait olduğunu iddia eden kimseye karşı güven içinde olamazdık. Şayet bu olsa idi, bu durumda din konusunda bir kapalılık olurdu ve yüce Allah'tan -ilkinden sonuncusuna varıncaya kadar- bütün kullarına yönelik bir karışıklık/düzensizlik meydana gelmiş olurdu. Bu ise, yüce Allah'ın bize yönelik vaadine ve doğruyu yanlıştan ayırt edip bize açıkladığını haber vermesine aykırıdır. Hâlbuki Hz. Peygamber'in (a.s.) kendi asrında olan şeyler böyle değildir.”¹³¹

İbn Hazm, cinlerin görülmesiyle alakalı bilgiler verirken konumuza ışık tutan şu malumatı paylaşmıştır: “Yüce Allah, cinleri göremeyeceğimizi bize haber verdiği göre, her kim onları görmekte olduğunu ya da gördüğünü iddia ederse -peygamberlerden olması durumu hariç- o yalancıdır. Çünkü bu durum, peygamberlere ait bir mucizedir...”¹³² Buradan hareketle o, Hz. Peygamber'in vefatından sonra cinlerin görüldüğüyle alakalı sahih bir haberin söz konusu olmadığını, eğer böyle bir haber varsa bunun kendisinde hayır olmayan bir kimseden gelmiş olacağını bildirmiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in vefatından sonra ister sâlih isterse sâhir ya da fâcir olsun herhangi bir kimsenin cinleri görmesi ya da peygamberlere özgü herhangi bir hadiseyi yapabilmesi söz konusu değildir. Bu nevi haberlerin bir gerçekliği yoktur. Yukarıda örneklerini verdiğimiz üzere bunlar, İbn Hazm'ın anlayışına göre uydurulmuş ahmakça işlerdir.

Burada İbn Hazm'ın Hz. Peygamber hayatta iken değil ama vefatından sonra keramet ve benzeri hârikulâde olayların niçin vuku bulamayacağını iddia etmesinin sebeplerine değinmek gerekir. Bir hadise, Hz. Peygamber hayatta iken vuku bulabiliyorsa, vefatından sonra niçin gerçekleşme imkânı yoktur, şeklinde bir yaklaşımın makul bir izahının olması lazımdır. Doğrusu İbn Hazm da bunu açıklama ihtiyacı hissetmiş olmalı ki *el-Fasl*'da bu meseleyi dikkate sunup cevap vermeye gayret etmiştir: “Şayet hârikulâde haller (kerametler) Hz. Peygamber'in vefatından sonra mümkün olsa idi, işler karışırdı. Bu durumda söz konusu âyetin, bu faziletli kişiye ya da bu fâsık kimseye veya kendisine ait olduğunu iddia eden herhangi bir kimseye karşı güven içinde olamazdık...”¹³³ Hz. Peygamber sonrasında bu nevi hadiselerin vuku bulması durumunda din konusunda bir kapalılığın meydana geleceğini belirten İbn Hazm, böylesi bir durumun karmaşaya sebebiyet vereceğini bildirmiştir.

¹³⁰ İbn Hazm, *el-Usûl ve'l-fürû'*, 133.

¹³¹ *Fasl*, 3/622 (md. 919-920).

¹³² *Fasl*, 3/632 (md. 931).

¹³³ *Fasl*, 3/622 (md. 920).

Hâlbuki söz konusu hadiseler Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde zuhur etmiş ise, peygamber bunları haber verebilir, yanlış anlaşılmaları ortadan kaldıracaktır.¹³⁴ Bu sebeple o, nübüvvet müessesesini korumak, mûcizenin biricikliğine ve delâletine hâlel getirmemek adına - peygamberlerin hayatta oldukları dönemler hariç- Allah'ın herhangi bir kimsenin elinde hârikulâde bir hadise yaratmayacağını ısrarlı bir şekilde savunmuştur. Aslında bu durum İbn Hazm'ın nübüvvet müessesesine ve onun en güçlü ve tartışılmaz delili olan mûcizeye verdiği ehemmiyeti göstermektedir.

Öte yandan İbn Hazm, hârikulâde bir hadisenin peygamber olmayan bir kimsede zuhur etmesi durumunda sahibinin kalbinde "Allah'ın velîsi" olduğu şeklinde kesin bir inancın oluşmasına sebebiyet vereceğini belirterek böylesi bir durumun -Hz. Peygamber ve Kur'ân ile teyit edilmiş olan bazı sahâbîler hariç- hiçbir kimse için söz konusu olamayacağına dikkat çekmiştir.¹³⁵

Netice olarak İbn Hazm'ın mûcize dışında hârikulâde olayların olabileceğini kabul etmekle nübüvvet müessesesine hâlel gelebileceği kaygısını taşıdığı açık bir şekilde görülmektedir. Peygamber hayatta iken bu nevi hadiselerin zuhurunu mümkün gördüğü halde peygamberin vefatıyla birlikte hârikulâde olayların son bulduğunu, asla vuku bulmalarının söz konusu olmadığını ısrarla savunmasını bu zaviyeden düşünmek gerekir. Zira onun sisteminin özünde nübüvvetin sağlam delillerle ve özellikle mûcize delilinden hareketle ortaya konulması, buna hâlel getirebilecek her türden yorum ve değerlendirmelerden kaçınılması vardır. O, mûcizeyi nübüvvetin en önemli delili olarak gördüğünden mûcizeye denk başka bir hârikulâde olayın -velî ya da sâhir- birilerinden zuhur edebileceğini asla kabul etmez.

Sonuç

İbn Hazm, tabiatın işleyişi dışında hârikulâde bir şekilde vuku bulan hadiseleri "mûcize" kavramıyla ifade etmiş; salih, sâhir ya da fâcir hiçbir kimseden hârikulâde bir olayın meydana gelmesini mümkün görmemiştir. O, ayan ve cevherlerin yoktan var edilmesi, bir cevherin başka bir şeye dönüştürülmesi ve benzeri hârikulâde olayların mûcize olduğunu ve bunların Allah tarafından sadece peygamberleri teyit ve tasdik etmek için yaratıldıklarını açıklamıştır.

İbn Hazm, yüce Allah'ın eşyanın tabiatına yerleştirdiği kuralların normal durumlarda değişmeyeceğine vurgu yapmış, tabiatındaki işleyişin belli bir kural dâhilinde devam ettiğini açıklamıştır. Bununla birlikte tabiatta hârikulâde diyeceğimiz bir kısım olaylar da vardır. Bunların bazılarını Kur'ân ve sahih hadisler haber vermektedir. İbn Hazm, Kur'ân'da bildirilen hârikulâde olayları söz konusu dönemde yaşayan peygamberin mûcizesi olduğunu söyleyerek izah etmiş, hadis ve tarih kaynaklarında nakledilen hârikulâde hadiseleri de sadece Hz. Peygamber dönemine hasrederek bunların da Allah Resulünün mûcizeleri olduğunu savunmuştur. Buna göre İbn Hazm, Hz. Peygamber hayatta iken bu nevi hadiselerin vukuunu kabul etmiş ve ilgili örnekleri Allah Resulünün mûcizesi olarak yorumlamıştır. Ancak o, Hz. Peygamber'in vefatı sonrasında bu nevi olayların asla vuku bulmayacağını iddia ederek söz konusu haberlerin yalan ve uydurma olduklarını açıklamıştır.

¹³⁴ FasI, 3/622 (md. 920).

¹³⁵ FasI, 3/626 (md. 925).

İslâm düşüncesi tarihinde faziletli ya da sihirbaz kimselerden de hârikulâde olayların zuhur edebileceğini kabul edenler, mûcize ile keramet ya da sihrin karışmaması için birtakım kurallar vazetmişler, bu bağlamda tehadî şartını ileri sürmüşlerdir. İbn Hazm, keramet ve sihrin hakikatini kabul edip bunların mûcize ile aynı mahiyette olduklarını iddia eden ve aralarındaki farkın tehadî özelliği olduğunu söyleyenleri eleştirmiştir. Hârikulâde olayların sâhir, velî ya da nebi olan kimselerden zuhur edebileceğini mümkün görüp sonra da nübüvveti temellendirmek için tehadî şartını ileri sürmek ona göre makul değildir. Zira nebi ile sâhir ya da başka birisi arasındaki en temel fark tehadî ile sınırlı bırakılırsa insanların zihinlerinin karışması kaçınılmaz olur. O, hârikulâdeyi temel ölçü kabul etmiş; bu nevi hadiseleri sadece nebilere tahsis etmiştir. Nebi olmayanlardan bu tür hadiselerin zuhuru ona göre imkânsızdır. Hal böyle olunca kendisinden hârikulâde olaylar zuhur eden bir kimsenin nebi olduğu hususu kendiliğinden anlaşılacaktır.

İbn Hazm'ın kerametın inkârı konusunda vardığı görüş, -Ehl-i Sünnet'in hilafına olarak- Mu'tezile'nin görüşüdür. Zira Mu'tezile kelamcıları, peygamberlere mahsus olağanüstü hallerle karıştırılacağı endişesinden hareketle keramet dâhil olmak üzere mûcizenin dışındaki bütün olağanüstü fiilleri reddetmişlerdir. Kur'ân'da zikredilen bir kısım hadiseleri ise dönemin yaşayan peygamberinin mûcizeleri olarak yorumlamışlardır. Hz. Peygamber dönemi için ise böyle bir yorumu uygun bulmamışlar; sahâbe ve tâbiîn neslinden hiçbir şekilde kevnî/hissî keramet meydana gelmediğini, dolayısıyla ilgili rivayetlerin sahih olmadığını savunmuşlardır. Hâlbuki İbn Hazm, Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde kevnî/hissî kerametlerin imkânını ve fiilî olarak zuhur ettiğini kabul ederek Mu'tezile'nin anlayışından ayrılmış olmaktadır. Bununla birlikte onun bu konudaki tutumu, Mu'tezilî kelamcılarla ciddi bir benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Âmidî, Seyfeddin Ali b. Muhammed. *Gâyetü'l-merâm fi 'ilmi'l-keâm*. nşr. Hasan Mahmûd Abdüllatîf. Kahire: Vizâretü'l-Evkaf, 1391/1971.
- Apak, Adem. "Sâriye b. Züneym". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 36/158. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Apaydın, H. Yunus. "İbn Ebû Zeyd". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 19/451-453. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Bâcûrî, İbrahim b. Muhammed. *Şerhu Cevhereti't-tevhîd*. nşr. Muhammed Edîb el-Keylânî – Abdülkerîm Tattan. Dımaşk: y.y., 1392/1972.
- Bağdâdî, Abdülkâhir. *Mezhepler Arasındaki Farklar*. çev. Ethem Ruhi Fığlalı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991.
- Bağdâdî, Abdülkâhir. *Kitâbu Usûli'd-dîn*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1981.
- Bâkılânî, Ebû Bekir Muhammed b. Tayyib. *el-Beyân 'ani'l-fark beyne'l-mu'cizât ve'l-kerâmât ve'l-hiyel ve'l-kehâne ve's-sihr ve'n-nârinçât*. nşr. Richard J. Mccarthy. Beyrut: y.y., 1958.
- Bâkılânî. *et-Temhîd fi'r-redd ale'l-mülhideti'l-mu'attıla ve'r-Râfızâ ve'l-Havâric ve'l-Mu'tezile*. nşr. Muhammed Hudayri-Muhammed Abdülhadî Ebû Ride. Kahire: y.y., 1947.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin. *el-İ'tikâd ve'l-hidâye ilâ sebîli'r-reşâd 'alâ mezhebi's-Selef*. nşr. Seyyid el-Cemîlî. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, 1988.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Muvazzah İlm-i Kelâm*. İstanbul: y.y., 1339-1342.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Bulut, Halil İbrahim. "Hârikulâde Olması Açısından Keramet ve Mûcize ile İlişkisi". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (2001), 329-350.
- Bulut, Halil İbrahim. "Mûcize Teorisi". *İslâm Düşüncesinde Teoriler*. ed. Ömer Türker. 3/1374-1397. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021.
- Bulut, Halil İbrahim. "Mûcize". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/350-352. Ankara: TDV Yayınları, 2005.
- Bulut, Halil İbrahim. "Tehaddi Teorisi". *İslâm Düşüncesinde Teoriler*. ed. Ömer Türker. 3/1398-1413. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021.
- Bulut, Halil İbrahim. *İbn Ebî Zeyd'in Akaid Risalesi ve Meşeddâllî Şerhi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994.
- Bulut, Halil İbrahim. *Nübüvvetin İspatında Mûcize*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2016.
- Bulut, Halil İbrahim. *Şia'da Usuliliğin Doğuşu ve Şeyh Müfid*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2013.
- Cürcânî, Seyyid Şerîf. *Kitâbü't-Ta'rifât*. Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1985.

- Cürcânî, Seyyid Şerîf. *Şerhu'l-Mevâkıf: Mevakıf Şerhi* (metin-çeviri). çev. Ömer Türker. 3 cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015.
- Cüveynî, İmâmü'l-Harameyn Abdülmelik. *el-Akîdetü'n-Nizâmiyye*. İstanbul: MÜİF Yayınları, ts.
- Cüveynî, İmâmü'l-Harameyn Abdülmelik. *el-İrşâd ilâ kavâti'i'l-edille*. nşr. M. Yusuf Mûsa. Kahire: Mektebetü'l-Hanci, 1950.
- Çakın, Kamil. "Hanzale b. Ebû Âmir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/51. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Eş'arî, Ebü'l-Hasan. *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn: ilk dönem İslâm mezhepleri*. çev. Ömer Aydın - Mehmet Dalkılıç. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019.
- Gazzâli, Ebû Hamid. *el-İktisâd fi'l-i'tikâd*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403/1983.
- Güler, Zekeriya. "Tufeyl b. Amr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/323-324. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Hücvârî, Ali b. Osman. *Keşfu'l-mahcûb: Hakikat Bilgisi*. haz. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergah Yayınları, 1982.
- İbn Fûrek, Ebû Bekr b. Muhammed. *Mücerredü makâlâtü's-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*. nşr. Daniel Gimaret. Beyrut: Dârü'l-Meşrik, 1987.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali ez-Zâhirî. *el-Usûl ve'l-fürû'*. 2 cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye. 1984/1404.
- İbn Hazm. *ed-Dürre fi mâ yecibu i'tikâduhu*. nşr. Abdülhak et-Türkmânî. Beyrut: Daru İbn Hazm, 1430/2009.
- İbn Hazm. *el-Fasl Dinler ve Mezhepler Tarihi*. çev. Halil İbrahim Bulut. 3 cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017.
- İbn Hazm. *İlmü'l-keîlâm alâ mezhebi Ehli's-sünne ve'l-cemâ'a*. nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ. Kahire: el-Mektebü's-sekâfî, 1989.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-Arab*. 18 cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 2000.
- İbn Teymiyye. *el-Mu'cize ve keramâtü'l-evliya*. nşr. M. Abdülkâhir Ata. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985.
- İbn Teymiyye. *en-Nübüvvât*. nşr. Muhammed Avad. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985.
- İbnü'l-Esîr, Ali b. Muhammed b. Esîr. *el-Kâmil fi't-târih*. nşr. C.J.Tornberg. 13 cilt. Beyrut: y.y., 1399/1979.
- İcî, Ebü'l-Fazl Adudüddin Abdurrahman b. Ahmed. *el-Mevâkıf fi 'ilmi'l-keîlâm*. Beyrut: Âlemü'l-kütüb, ts.
- Kâdî Abdülcebbâr, İmâdüddin Ebü'l-Hüseyn b. Ahmed el-Hemedânî. *el-Muğnî fi ebvâbi't-tevhîd ve'l-'adl* (15. cilt: *en-nübüvvât ve'l-mu'cizât*). nşr. Tâhâ Hüseyin - İbrahim Medkûr v.dğr. 20 cilt. Kahire: y.y., 1962-1965.

- Kâdî Abdülcebbâr. *Tesbîtü delâilî'n-nübüvve: Mûcizelerle Hz. Peygamber'in Hayatı*. metin-çev. M. Şerif Eroğlu – Ömer Aydın. ed. Hüseyin Hansu. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017.
- Kandemir, M. Yaşar. "Hubeyb b. Adî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 18/266-267. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Kelâbâzî, Ebû Bekir Muhammed b. İbrâhim. *et-Ta'arruf li-mezhebi ehli't-tasavvuf*. Dımaşk: Dâru'l-eymân, 1986.
- Korkmaz, Sıddık. *Şîa'nin Oluşumu Hz. Ali'nin Vasîliği Düşüncesi*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2014.
- Kubat, Mehmet. "İslâmî Öğretide Keramet". *Milel ve Nihal* 10/1 (2013), 47-70.
- Kuşeyrî, Abdülkerim. *Kuşeyrî Risâlesi*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergah Yayınları, 1981.
- Küçük, Abdurrahman. "Cüreyc". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 8/137-138. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Küleynî, Ebû Cafer. *Usûl-i Kâfî*. nşr. Cevad Mustafavî. İntişârât-i İlmîye-i İslâmî, ts.
- Lekânî, Abdüsselam b. İbrahim. *Şerhu Cevhereti't-tevhîd*. İstanbul: y.y., ts.
- Macdonald, D.B. "Kerâmet". *İslâm Ansiklopedisi*. 6/577-578. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977.
- Muhammed Abduh. *Risâletü't-tevhîd*. nşr. Hüseyin Yusuf el-Gazzal. Beyrut: Dâru İhyai'l-Ulum, 1406/1986.
- Müfid. *el-Fusûlü'l-'aşere fî'l-ğaybe*. nşr. Fâris el-Hasûn. (*Silsiletü müellefâti's-Şeyh el-Müfid* içinde, 3. cilt). Beyrut: y.y., 1993/1414.
- Müfid. *el-İrşâd fî ma'rifeti huçecillahi ale'l-ibâd*. Beyrut: Müessesetü âl-i Beyt, 1416/1995.
- Müslim, Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî. *Sahîhu Müslim*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Nebati, Mahmut. *Mûcize, Keramet ve Nüzûl-i İsâ*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2021.
- Nebhanî. *Hüccetullahi 'ale'l-âlemin fî mu'cizâti seyyidi'l-mürselîn*. nşr. Hasan Casna - Muhammed Emin Demec. Diyarbakır: y.y., ts.
- Nesefî. *Tebziratü'l-edille fî usûli'd-dîn*. nşr. Muhammed Enver - Hamid İsa. Kahire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türas, 2011/1432.
- Ömer en-Nesefî. *Metnü'l-Akâid*. İstanbul: y.y., ts.
- Pezdevî, Ebü'l-Yusr Muhammed. *Usûlü'd-dîn*. nşr. Hans Peter Linss. Kahire: y.y., 1963.
- Ragîb el-İsfahânî. Hüseyin b. Muhammed. *el-İ'tikâdât*. nşr. Şamran Aclî. Beyrut: Müessesetü Darü'l-Eşref li't-Ticare, 1988.
- Ragîb el-İsfahânî. *el-Müfredât fî ğarîbi'l-Kur'ân*. İstanbul: y.y., 1986.
- Râzî, Fahreddin. *el-Erba'in fî usûli'd-dîn*. nşr. Ahmed Hicazi es-Sekâ. Kahire: Mektebetü'l-Külliyati'l-Ezheriyye, 1986.
- Râzî, Fahreddin. *en-Nübüvvât ve mâ yete'alleku biha*. nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekâ. Beyrut: y.y., 1986.

- Râzî, Fahreddin. *Kitâbü'l-Muhassal*. nşr. Hüseyin Atay. Kahire: Mektebe Daru't-türaş, 1991.
- Râzî, Fahreddin. *Mefâtîhu'l-ğayb (et-Tefsîru'l-kebîr)*. nşr. Muhyiddin Abdülhamid. 32 cilt. Kahire: y.y., 1934-62.
- Sâbûnî, Nureddin. *Mâtürîdiyye Akaidi*. çev. Bekir Topaloğlu. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005.
- Serdar, Murad. "Ehl-i Sünnet İnançında Kerametın İmkânı ve Vukû'u Problemi". *Bilimname* 19/2 (2010), 25-45.
- Selvi, Dilaver. *İslâm'da Velayet ve Keramet*. İstanbul: Umran Yayınları, 1990.
- Semerkandî, Şemseddin. *es-Sahâifü'l-İlâhiyye*. çev. Ramazan Biçer. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2017.
- Serrâc, Ebû Nasr et-Tûsî. *el-Luma': İslâm Tasavvufu*. çev. H. Kâmil Yılmaz. İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1996.
- Sübkî, Tâceddin Abdülvehhâb b. Ali. *Tabakâtü's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ*. 6 cilt. Kahire: y.y., 1323-24.
- Şehristânî. *Nihâyetü'l-ikdâm fi 'ilmi'l-kelem*. nşr. Alfred Guillaume. Oxford: y.y., 1934.
- Teftâzânî. *Şerhu'l-Makâsîd*. nşr. Abdurrahmân Umeyra. 5 cilt. Beyrut: Âlemu'l-kütüb, 1409/1989.
- Tehânevî, Muhammed Ali b. Ali. *Keşşâfû istilahâti'l-fünûn*. 2 cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1404/1984.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Topaloğlu, Bekir – Çelebi, İlyas. *Kelam Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010.
- Uludağ, Süleyman. "Keramet". *Türkiye Diyanet vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/265-268. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Ünverdi, Veysi. "İslam Kelamı Açısından Mucize Keramet İlişkisi". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/2 (2020), 1-20.
- Yavuz, Salih Sabri. "Ehl-i Sünnet ve Mutezile Bağlamında Doğruluk Ölçüsü Olarak Keramet". *Kelam Araştırmaları* 3/1 (2005), 91-116.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Kerâmet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/268-270. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Yurdagür, Metin. "Halîmî, Ebû Abdullah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/340-341. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullah. *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvil fi vucûhi't-te'vil*. nşr. Ahmed Abdülmevcud - Ali Muhammed Muavvid. Beyrut: y.y., 1995.